

vartija

ihminen – usko – kulttuuri

SOLA SCRIPTURA

Reformaatio

Usko

Auktoriteetti

4 | 2017

Sisältö

Sola scriptura: sisältöjä ja sanomisen valtaa 181

Matti Myllykoski

Sola scriptura – numquam sola: Yksin Raamattu – ei koskaan yksin 185

Jarmo Tarkki

Mietteitä raamattunäkemyksestä 201

Eero Junkkaala

**Agricolan ekumeeninen linja: Reformaation suuntaa näyttävät
ensivalinnat Suomen Turussa 215**

Reijo E. Heinonen

**Viron kirkko ja viestintä perheoikeuslainsäädäntökiistassa. Eli
parisuhteiden rekisteröimisestä, synnistä ja kirkon moniäänisyydestä. 226**

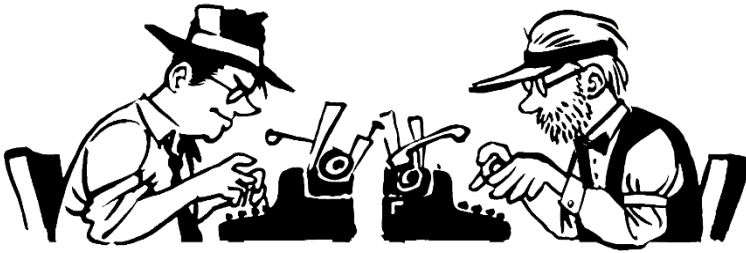
Oona Huttunen

Luther ja Leipzig 241

Veli-Matti Huhta

Tekoäly, tekosielu ja tekousko 248

Stimulus

Sola scriptura: sisältöjä ja sanomisen valtaa

Ainakin vanhemman polven suomalaiset ovat oppineet **Martin Lutherista** alkunsa saaneen reformaation muotoperiaatteen, jonka mukaan Raamattu on kristityn uskon ja elämän ylin ohje. Latinankielinen tätä havainnollistava iskusana on *sola scriptura*, ”yksin kirjoitukset”. Luterilaisissa tunnustuskirjoissa puhutaan yllättävän vähän Raamatun yksinomaisesta arvovallasta, mutta Yksimielisyyden ohjeen tiivistelmässä sanotaan hyvin selvästi: ”Me uskomme, opetamme ja tunnustamme, että Vanhan ja Uuden testamentin profeetalliset ja apostoliset kirjoitukset ovat ainoa sääntö ja ohje, jonka mukaan kaikki opit ja opettajat on koeteltava ja arvioitava.”

Martin Luther itse ei runsaasta tuotannostaan huolimatta missään yhteydessä käsitellyt seikkaperäisen dogmaattisesti omaa käsitystään Raamatun arvovallasta, mutta hänen tavastaan käyttää Raamattua voi muodostaa selkeän kuvan. On selvää, että suomalaisten nykyluterilaisten käsitykset Raamatun arvovallasta liittyvät väistämättä erilaiseen historialliseen kontekstiin kuin Lutherilla ja muilla reformaattoreilla. Lutherin *sola scriptura* –ajattelun rajaava peruslähtökohta tunnetaan hyvin: anekaupan julistaneella paavilla ei voi eikä saa olla kunnan kristityn silmissä arvovaltaa, eikä sitä voi antaa myöskään kirkolliskokouksille, sillä yhdessä sellaisessa oli päätetty polttaa hyvä kristitty **Jan Hus** roviolla

harhaoppisena. Niinpä ainoa sitova arvovalta jää Raamatulle, jota kristityt aina ja kaikkialla ovat pitäneet Jumalan sanana. Lutherille ja muille Raamattuun nojautuville uudistajille Raamatun sanan täytyi siten olla selvä ja yksiselitteinen (*claritas scripturae*). Lutherille Raamatussa oli sisällöllinen keskuksensa, josta käsin sitä on tulkittava – kaikki se, mikä ajaa Kristusta. Kristus puolestaan on Jumalan Poika, syntisiä ihmisiä rakastavan Jumalan maailmaan lähettämä pelastaja, joka kuolemallaan ja ylösnousemuksellaan avaa kaikille häneen uskoville tien taivasten valtakuntaan – yksin armosta, yksin uskosta, Kristuksen tähden. Luther oli reformaation airut, mutta hänen jälkeensä tulleet eivät aina iloisin sydämin ottaneet sellaisenaan vastaan hänen evankeliumiaan.

Kristus-keskeinen reformaation sisältöperiaate oli jo alusta alkaen jännitteessä muotoperiaatteen kanssa. Luther arvosteli tekojen vanhurskautta julistavaa Jaakobin kirjettä ja työnsi sen raamatunkäännöksessään Uuden testamentin kaanonin reunamille, samoin kuin näkyjä julistavan Ilmestyskirjan.

Erimielisyyksien aiheet raamatuntulkinnassa kasvoivat, kun uudistusliikkeet etenivät eri puolilla läntistä Eurooppaa. Joidenkin reformaattorien suhde ihmisen osuuteen omassa pelastuksessaan oli toisenlainen; jotkut pitivät kristityn kokemaa sisäistä sanaa Pyhän Hengen toimintana, joka ajoi Raamatun kirjaimen ohitse; joidenkin mielestä lasten kastaminen ei ollut Raamatun mukaista; vastoin Lutherin käsitystä Kristuksen reaalisesta läsnäolosta ehtoollisaineissa Sveitsin reformaattorit pitivät ehtoollista muistoateriana – ja niin edelleen. Jotkut humanismin ja renessanssin puolelta reformaation piiriin tulleet luopuivat ajatuksesta, että Raamattu olisi selvä ja yksiselitteinen opillinen ohje. Jos katolisen kirkon opettajat ja monenlaiset reformaattorit tulkitsevat sitä kukin omalla tavallaan, kenen tulkinta on oikea? Kolmekymmenvuotiseen sotaan huipentuneesta uskonsotien järjettömyydestä seurasi oikeaoppisuuteen hitaasti leviävä, mutta vääjäämätön kriisi: uskoa on voitava tulkita väljemmin kuin totuuden omistamiseen pyrkivät ja toisistaan särmikkäästi poikkeavat puhtasoppisuudet eri puolilla vaativat.

Valistuksen siemen oli kylvetty jo reformaatioissa – eikä vähiten sen raamattukeskeisyydessä.

Lutherilla ja muilla 1500-luvun Raamatun arvovaltaan nojanneilla uudistajilla ei ollut harmainta aavistustakaan siitä, millaisella ryminällä kuvamme kirjoista ja historiasta sekä maailmasta ja maailmankaikkeudesta olisi muuttuva läntisen Euroopan kristityissä maissa. Luther ehti vielä vanhoilla päivillään torjua Kopernikuksen kosmologiset johtopäätökset viittaamalla siihen, että Raamatussa Joosua käski aurinkoa pysymään aloillaan ja niin se todella pysyi paikoillaan (Joos. 10:12-13). Luther ja muut reformaattorit käyttivät Jumalan sanana aikansa uutuuksia, ensimmäisiä painettuja hepreankielisiä raamattuja sekä Erasmusuksen kreikankielistä Uutta testamenttia. Tekstikritiikin vallankumoukset ja kiistat Raamatun kirjoitusten alkuteksteistä olivat vielä edessäpäin. 1800-luvusta tuli tieteiden suuri vuosisata, jolloin löivät itsensä läpi sekä historiallinen raamatuntutkimus että darwinismi. Kun 1500-luvun lopulla luterilaiseen tunnustukseen sorvattiin ajatus Raamatun yksinomaisesta arvovallasta kirkon opetuksessa, mikään Euroopan kristittyjen peruskäsityksissä historiasta, ihmisestä ja maailmasta ei ollut vielä ristiriidassa Raamatun yleisesti tunnustetun auktoriteetin kanssa.

Tässä Vartijan numerossa paneudutaan Raamatun arvovallan, uskon ja reformaation perinnön kysymyksiin. **Jarmo Tarkki** analysoi ”yksin Raamattu” – ajatuksen merkitystä ja esittää sitä kohtaan painavaa analyttistä kritiikkiä. Tarkki toteaa ja kysyy terävästi: ”...armo, usko ja Raamattu ovat kaikki tunnettuja pelastusvälineitä. Jos pelastumme yksin armosta, mihin tarvitaan uskoa tai Raamattua? Jos pelastumme yksin uskosta, mihin tarvitaan armoa tai Raamattua?” Viittaisiko tämä ajatuksellinen umpikuja siihen, että luterilaisuus on pohjimmiltaan mystiikkaa: armo, usko ja Raamattu merkitsevät pohjimmiltaan Kristusta – sekä

päinvastoin. Olemmeko me passiiviset kansankirkkoluterilaiset virkamiespappeinemme ja –piispoinemme viime kädessä mystikkoja?

Kansanlähetyksen keulahahmo **Eero Junkkaala** kirjoittaa avoimesti ja selkeästi oman raamattukäsityksensä väljentymisestä. Voisi sanoa, että hänen nykyinen raamattukäsityksensä asettuu sinne, missä se oli keskivertopapistolla nelisen kymmentä vuotta sitten: evoluutioteoria hyväksytään, naispappeuden voi hyväksyä, jos siihen päädytään, mutta homoliitot eivät ole Raamatun opetuksen mukaisia ja siksi torjuttava. Niin kutsutuille liberaaleille Junkkaalan näkemys menee oikeaan suuntaan, mutta ei tarpeeksi pitkälle. Junkkaalan omassa leirissä taas monet kauhistelevat, että hän on mennyt liian pitkälle. Minusta kumpaakin näitä näkemystä kiinnostavampaa on kuvattu prosessi itse, joka haastaa lukijan pohtimaan oman ajattelunsa ja kokemustensa muutoksia.

Reijo Heinonen kuvaa kiinnostavasti Mikael Agricolan vaiheita Suomen reformaattorina sekä hänen teologista ajatteluaan. Heinonen kiinnittää erityistä huomiota Agricolan omatuntokäsitykseen, joka erottaa hänet omasta ajastamme. Sisäisen katumuksen merkitystä ei enää ymmärretä niin radikaalisti kuin se reformaatioissa nähtiin. Tästä tulee mieleen suomalaisen median erehtymätön kyky ymmärtää kansaa, joka haluaa tuomita ja armahtaa erilaisissa asioissa hairahtuneita julkisuuden – ja totta kai myös lähipiirinsä – henkilöitä. Kaikki haluavat tuomita ja armahtaa eivätkä olla tuomittavina ja armahdettavina. Jumalalle tai omalletunnolle ei tällaisilla markkinoilla ole tilaa. **Oona Huttunen** selvittää Viron kirkossa perhelainsäädännestä ja homoseksuaalisuudesta käytyä kiistaa, josta kiertyi kiinnostavalla tavalla kiista auktoriteetista ja sanomisen vallasta. **Veli-Matti Huhta** kuvaa Luther-näyttelyä Leipzigissa. Antoisia lukuhetkiä!

Matti Myllykoski

Sola scriptura – numquam sola: Yksin Raamattu – ei koskaan yksin

Jarmo Tarkki

Kahvihuone ja synagoga

Hebrew Union Collegen opiskelijoille varattu suosittu kahvihuone oli ensimmäistä kertaa lukittuna. Asiaa tiedustelleille opiskelijoille kerrottiin, että Collegen presidentti **Alfred Gottschalk** oli määrännyt kahvihuoneen lukittavaksi, jotta rabbiksi opiskelevat voisivat osallistua käytävän toisella puolella olevassa synagogassa joka päivä puolen päivän aikaan pidettyyn *minchah* –palvelukseen.

Filosofian professori **Alvin J. Reinesin** mukaan reformijuutalaisen akatemian luonteeseen ei sovi kahvihuoneiden lukitseminen ja opiskelijoiden kanavoiminen synagogaan. Tällaiset määräykset ja kiellot kuuluvat farisealaisuuteen ja ovat täysin yhteen sopimattomia nykyaikaisen reformijuutalaisuuden kanssa. Juutalaisen teologian ja liturgian professori **Jakob Petuchowski** mukaan opiskelijat tulee ohjata synagogaan. Traditio ja isien perinnäissäännöt edellyttävät tätä, erityisesti rabbiksi opiskelevilta. Isoksi asiaksi paisuneen ongelman ratkaisuksi opiskelijat järjestivät professoreiden Reines ja Petuchowski välisen väittelyn opiskelija-asuntolan tilavassa olohuoneessa.

Tunnelma oli korkealla, huone täynnä opiskelijoita, suurelle osalle oli vain seisomatilaa, minä mukaan lukien. Väittely alkoi alkupuheenvuoroilla. Jatkuvasti piippua poltteleva Petuchowski aloitti kertomalla, kuinka hän jo 5-vuotiaana opiskeli ahkerasti Talmudia ja kuinka juutalainen laki ja perinnäissäännöt

edellyttävät läsnäoloa synagogassa, varsinkin reformijuutalaisessa akatemiassa, jonka tarkoituksena on valmistaa juutalaisille seurakunnille rabbeja. Jos opiskelijat eivät omaksu synagogapalveluksiin osallistumista opiskeluaikanaan, miten he tulevat pärjäämään seurakunnissaan ja miten uskottavalta vaikuttavat heidän kehotuksensa muille synagogapalveluksiin osallistumisen tärkeydestä?

Reines keskittyi kysymään, millä valtuutuksella (*by what authority*) Petuchowski haluaa kahvihuoneen pidettävän lukittuna synagogapalveluksen aikana?¹

Petuchowski toisti kantansa perustellen näkemyksiään traditiolla ja käytännön syillä. Reines puolestaan osoitti, että reformijuutalaisuuden ydin on tradition ja siihen liittyvien säännöksiin uudelleenarviointi oman aikamme näkökulmasta.² Reformijuutalaisuus on progressiivinen uskonto, joka ei ole sidoksissa primitiivisiin farisealaisiin, meille täysin vieraaseen aikaan liittyviin tapoihin ja uskomuksiin. Reinesin mukaan opiskelijoilla tulee reformijuutalaisessa akatemiassa olla oikeus osallistua synagogapalveluksiin. Mutta yhtäläillä heillä tulee olla oikeus oleskella kahvihuoneessa samaan aikaan. Tämän oikeuden kieltäminen vaatii perustelun, ei sen salliminen. Väittelyn seurauksena kahvihuone avattiin seuraavana päivänä eikä asiasta keskusteltu sen enempää. Kahvihuoneesta tuli entistä suositumpi ”hang out” paikka.

Abrahamilaisissa uskonnoissa perimmäisenä auktoriteettina on Jumala. Tämän Jumalan tahdon tietäjät käyttävät jumalallista auktoriteettia. Luterilaisille Jumalan tahto on ilmoitettu Raamatussa. Vaikeutena on, että luterilaisuus ei pysty

¹ Sama kysymys, jonka ylipapit, lainopettajat ja vanhimmat esittivät Jeesukselle. Ks. esim. Mk 11:28. Jeesus vastaa vastakysymyksellä.

² *Pittsburgh Platform* (1885) sisältää kahdeksan eri kohtaa, joista tuli reformijuutalaisuuden perusta. Kohdassa 2. mainitaan, että Raamattu on tärkein uskonnon ja moraalien opetusväline, mutta se heijastaa sidonnaisuutta oman aikansa primitiivisiin ideoihin ihmeistä. Kohdassa 3. mainitaan, että Raamatussa olevat moraalilait, eivät muut lait, ovat sitovia. Kohdassa 4. todetaan, että Mooseksen ja rabiinien esittämät ruokiin, pappien liturgiseen puhtauteen ja asuihin liittyvät lait ovat ”kokonaan vieraita” meidän aikamme ihmisille jne.

määrittelemään, mikä on Raamattu. Ja vaikka pystyisikin, raamatuntutkimus on osoittanut, ettei meillä ole yhtään ainoata alkuperäistä Raamatun käsikirjoitusta. Jos erehtymättömän Jumalan erehtymätön tahto ilmoitettiin alkuperäisissä käsikirjoituksissa, olemme pulassa. Koska me emme siis tiedä, mikä erehtymättömän Jumalan erehtymätön tahto tarkalleen ottaen on, olettaen että se on ilmoitettu vain ja ainoastaan alkuperäisissä käsikirjoituksissa, millä oikeutuksella (*by what authority*) kirkossa käytetään uskonnollisen uskon sisällön suhteen auktoriteettia?

Auktoriteetin perusta ja määritelmä

Kenelle tai mille auktoriteetti kirkossa ja uskonnollisessa uskossa kuuluu? Muodollinen virka-auktoriteetti liittyy byrokraatiaan ja siihen, miten jokapäiväisiä kirkon asioita hoidetaan. Ylintä päätösvaltaa Suomen ev. lut. kirkossa käyttää kahdesti vuodessa kokoontuva kirkolliskokous. Sen alapuolella ovat keskushallintoon kuuluvat kirkkohallitus, piispainkokous ja kirkon työmarkkinalaitos. Sitten seuraavat hiippakunnat, niiden alaisuudessa seurakunnat ja seurakuntayhtymät.

Teologian kannalta mielenkiintoisempi kysymys on, kenelle tai mille kuuluu uskonnollisen uskon auktoriteetti? Kuka päättää siitä, mikä on oikeaa pelastavaa uskoa ja mikä ei? Mikä on kirkon opin, tradition, Raamatun ja opetusviran asema uskonnollisessa uskossa? Kuka päättää ja millä perusteella?

Auktoriteetti voi perustua joko oikeutukseen (*authority by right*) tai (väki)valtaan (*authority by power*) tai molempiin. **Otto Wille Kuusisen** Terijoen hallituksella oli joidenkin mielestä oikeus käyttää valtaa, mutta ei valtaa käyttää ko. oikeutta. Pääministeri **Risto Rytin** johtamalla valtioneuvostolla oli Suomessa niin oikeus kuin

valta käyttää hallintovaltaa. Legitiimi siviiliauktoriteetti tarvitsee niin oikeutuksen kuin vallan toimiakseen tehokkaasti auktoriteettina. Kumpaan perustuu kirkon auktoriteetti – oikeutukseen vai valtaan, vaiko molempiin?

Auktoriteetti voidaan lisäksi jakaa kahteen eri luokkaan: deonttiseen ja episteemiseen auktoriteettiin.

Deonttinen auktoriteetti on annettuun tai ansaittuun asemaan perustuvaa vallankäyttöä, joka voi perustua oikeutukseen tai valtaan tai molempiin.

Esimerkiksi poliisin auktoriteetti on luonteeltaan deonttinen. Legitiimiä poliisia on toteltava tai sitten kärsittävä tottelemattomuuden seuraamukset.

Kertausharjoituksiin kutsu on selvästi deonttinen: ”Käsky saapua reservin kertausharjoituksiin”.

Episteeminen auktoriteetti perustuu tietämiseen tai osaamiseen, asiantuntemukseen. Esimerkiksi jonkin alan erikoislääkäri voi tarjota potilaalle hoitotoimenpidevaihtoehtoja. Jos potilaan todetaan olevan vaaraksi itselleen tai muille, lääkäri voi määrätä tahdonvastaiseen hoitoon, psykiatriseen tai somaattiseen pakkohoitoon, mutta lääkäri ei näissäkään tapauksissa toimi toimeenpanevana auktoriteettina. Pakkohoitoon suostumaton potilas hoidetaan poliisin avulla oikeaan paikkaan, vaikka väkisin.

Auktoriteetin muodollinen määritelmä on tällainen:

$$A(x,y,\gamma) \equiv (p): p \in \gamma \cdot CO(x,y,p) \supset AC(y,p)^3$$

³ Joseph M. Bochenski, "An Analysis of Authority," in *Authority*, Boston College Studies in Philosophy, Vol. III, ed. Frederick J. Adelmann, S.J., (The Hague: Martinus Nijhoff, 1974). Bochenskin, Alvin J. Reinesin ja muiden näkemyksiä auktoriteetista ks. Jarmo Tarkki, *Questioning Religious Authority. A Conceptual Analysis of Authority, its Justification and Use in the Context of Religious Belief*. (Väitöskirja, Helsinki, 1994).

Selkokielelle käännettynä lause kuuluu:

” x on y :n auktoriteetti alueella γ jos ja vain jos kaikista p pätee, että p kuuluu alueeseen γ ja x kommunikoi p :n y :lle vakuuttavasti, sitten y hyväksyy p :n päteväenä.”

Mielenkiintoista tässä **Joseph M. Bochenskin** formuloinnissa on, että auktoriteetin luo, ei suinkaan auktoriteetti, vaan auktoriteetin subjekti. Tämä pätee niin deonttisen kuin episteemisen auktoriteetin kohdalla. Y tottelee poliisin pysäytysmerkkiä, koska y hyväksyy poliisin x auktoriteetin päteväenä. Mutta jos y päättelee, että kyseessä on valepoliisi, hän ei tottele. Potilas tottelee lääkäriään, koska hän hyväksyy lääkärin episteemisen auktoriteetin. Jos potilas kuitenkin epäilee lääkärinsä olevan valelääkäri, hän kieltäytyy. Ainoastaan väkivaltaan perustuva auktoriteetti on riippumaton auktoriteetin subjektin hyväksynnästä. Bochenskin mukaan näissä tapauksissa ei kuitenkaan ole kysymys auktoriteetista, vaan väkivallasta.

Bochenskin formuloinnista näkyy myös, että auktoriteetti on kolmipaikkainen relaatio: x käyttää auktoriteettia jotakin y :tä kohtaan jollakin rajatulla alueella γ . Esimerkiksi Einstein käyttää auktoriteettia opiskelijaa kohtaan teoreettisen fysiikan alueella. Mutta kukaan ihminen ei ole kaikkien muiden ihmisten auktoriteetti kaikilla alueilla. Auktoriteetin väärinkäyttöä on, jos joku käyttää auktoriteettia väärin henkilöihin nähden. Jääkiekossa pelituomari ei voi määrätä katsojaa jähylle.

Tunnettuja auktoriteetin väärinkäyttöjä ovat julkkisten esiintyminen episteemisinä auktoriteetteina alueilla, joilla heillä ei ole pätevyyttä. Näin olisi esimerkiksi siinä tapauksessa, että Einstein, tunnettu auktoriteetti teoreettisen fysiikan alueella,

lausuisi jotakin politiikan alueella implikoiden, että häntä pitäisi kuulla yhtäläillä politiikassa kuin teoreettisessa fysiikassa.

Auktoriteetti kirkossa

Luterilaisten tunnustuskirjojen Yksimielisyyden ohjeen tiivistelmässä todetaan:

1. Me uskomme, opetamme ja tunnustamme, että Vanhan ja Uuden testamentin profeetalliset ja apostoliset kirjoitukset ovat ainoa sääntö ja ohje, jonka mukaan kaikki opit ja opettajat on koeteltava ja arvioitava.

3. ...Pyhä Raamattu säilyy ainoana tuomarina, sääntönä ja ohjeena. Se on ainoa koetinkivi, jonka avulla kaikki opit on tutkittava ja arvioitava; se ratkaisee, ovatko ne hyviä vai pahoja, oikeita vai vääriä.

Tästä ei pitäisi jäädä kenellekään epäselväksi, mikä on Luterilaisessa kirkossa korkein opillinen auktoriteetti: Raamattu – ei siis traditio eikä *magisterium*.

Seitsemän ”solaa”

Reformaatio tuotti joukon ”sola” –ajatuksia. Tärkeimmät kolme ”solaa”:

Sola scriptura (yksin Raamattu)

Sola fide (yksin usko)

Sola gratia (yksin armo)

Viisi ”solaa”:

Solus Christus (yksin Kristus)

Soli Deo gloria (yksin Jumalalle kunnia)

Seitsemän ”solaa” (oman aikamme lisäykset):

Sola ecclesia (yksin kirkko)

Sola caritas (yksin rakkaus)

Kaikki em. ”solat” liittyvät historiallisiin konteksteihin, aikoihin ja paikkoihin. Jokaiseen liittyy omat erityisongelmansa, jotka ovat jääneet suurelta osin näiden ”solien” kannattajilta ratkaisematta.

Yleisenä huomiona voidaan esittää, että ”sola” -ajattelu sinänsä on problemaattista. Ilmaisuihin ”sola x”, jos kaikki x:t kuuluvat samaan alueeseen γ , johtaa outoihin lopputuloksiin. Esimerkiksi, protestanttisissa teologioissa usein todetaan, että pelastuminen tapahtuu *sola gratia* – yksin armosta. Jos näin on, mihin tarvitaan *sola fide* tai *sola scriptura*, ellei sitten ajatella, että *gratia*, *fide* ja *scriptura* kuuluvat eri alueisiin. Näin ei kuitenkaan ole; armo, usko ja Raamattu ovat kaikki tunnettuja pelastusvälineitä. Jos pelastumme yksin armosta, mihin tarvitaan uskoa tai Raamattua? Jos pelastumme yksin uskosta, mihin tarvitaan armoa tai Raamattua?

Seuraava esimerkki osoittaa ongelman havainnollisesti: Amerikkalainen pappisystäväni on pelkästään lihansyöjä: *sola carnes*. Mutta sama henkilö ei voi olla samaan aikaan sekä *sola carnes* (yksin lihaa) että *sola herbas* (yksin kasveja) ruokien suhteen ilman kognitiivista dissonanssia. Mutta sekä *sola carnes* että *sola herbas* -henkilöt kummatkin voisivat olla vaikkapa *sola vino* juomien suhteen.

Kaikkien ”solien” yhtensovittaminen edellyttää notkeaa, mutta kohtuullisen tuloksetonta aivovoimistelua. Se myös edellyttää sitä, että *scriptura*, *fide*, *gratia*

kuuluvat jossakin olennaisessa merkityksessä, kuten yllä todettiin, eri alueisiin γ_1 , γ_2 , ja γ_3 . Näin ei kuitenkaan ole: kaikki em. ilmaisut liittyvät ”pelastustoimiin”.

Ongelma voidaan esittää lyhyesti näin: kuinka monta ”yksin” –periaatetta tarvitaan, ennen kuin ko. periaatteet eivät enää ole ”yksin”?

”Sola scriptura”

Reformaatioon liittyvä *sola scriptura* on nähtävä ennen kaikkea rajanvetona roomalaiskatolisen kirkon 1500-luvun alun opillisiin tulkintoihin. Luther ja muut reformaattorit korostivat, että opit kiirastulesta (*purgatorium*), Kristuksen ansioiden aarteesta (*thesaurum meritorum Christi*), joka oli annettu kirkon dispensoitavaksi, aneista (*indulgentia*) ja pyhimysten esirukouksista (*intercessione sanctorum*) eivät ole Raamatusta, vaan ovat ihmisten keksintöjä. Reformaattorit reagoivat kielteisesti näihin opetuksiin, koska heidän mukaansa ko. opetukset eivät perustu Jumalan ilmoitettuun tahtoon. Heidän mukaansa kirkon opetusten kriteeri on yksin Jumalan sana, Raamattu. *Sola scripturasta* tuli näin reformaation motto ja taisteluhuuto.

Raamatun aseman tärkeys ja sen korostus kristillisessä kirkossa juontaa juurensa aikaan paljon ennen reformaatiota. Alkuseurakunnassa tunnettiin kolme auktoriteettia: 1. VT (alkuseurakunnan ”Scriptura”), 2. *apostolit*, joiden auktoriteetti perustui historiallisen Jeesuksen näkemiseen ja kuulemiseen ja 3. *Kristus* perimmäisenä auktoriteettina, johon VT:n ja apostolien auktoriteetti perustuu.

Apostolien kuoltua heidän kirjoituksistaan tai heidän vaikutuspiirissään syntyneistä kirjoituksista tuli *regula fidei*, uskon sääntö ja sitä myöten *regula veritatis*, totuuden sääntö. Pyhissä ”kiistakirjoituksissa” kirkko yleisesti tunnusti vuoden 200 (mm. Irenaeus) tienoilla UT:n kaanoniin kuuluvan 21 kirjoitusta. Vasta 300-luvun

lopulla nykyinen 27 kirjoituksen kaanon alkoi saavuttaa pysyvän aseman. Apostolien vaiennut *viva vox* on nyt tallennettu kirjoituksiin, joiden auktoriteetti perustuu kirjoittajien oletettuun yhteyteen historiallisen Jeesuksen kanssa. Tässä merkityksessä *sola scriptura* astui voimaan heti apostolien kuoltua. Kyseessä ei siis alun perin ollut vaihtoehto tradition ja Raamatun välillä – Raamattu oli kuolleiden apostolien elävä traditio kirjallisessa muodossa.

Raamatun auktoriteettikaava on lyhyesti tämä: Jeesus tiesi kaiken, apostolit oppivat Jeesukselta, apostolit olivat hyviä opiskelijoita ja siksi heidän opetuksensa ovat luotettavasti kaikkietävää jumalallista alkuperää. Raamatun ovat kirjoittaneet apostolit tai ainakin heidän hyvät kaverinsa, joilla kaikilla oli tarvittava luotettava tieto. Siksi on järkevää ja hyvin perusteltua pitää Raamattua ainoana oikeana auktoriteettina.

Luther, luterilaisuus ja *sola scriptura*

Luther ei hyväksynyt *sola scriptura* –periaatetta varauksetta. Hänelle ”*sola scriptura*” on kaikki, mikä ajaa Kristusta (*Christum agere -- ob sie Christum treiben oder nicht*). Tätä kristologista kaanonin tulkintaa seuraten Luther katsoi, että Kirje heprealaisille, Jaakobin kirje, Juudaksen kirje ja Johanneksen ilmestys eivät kuulu Raamatun kristologiseen kaanoniin. Hän väitti tunnetusti: ”Mikä ei opeta Kristusta, se ei ole apostolista, vaikka sitä opettaisi Pietari tai Paavali, ja vastaavasti mikä saarnaa Kristusta, se on apostolista, saarnatkoon sitä vaikka Juudas, Hannas, Pilatus tai Herodes”.⁴

⁴ Carl E. Braaten määritteli ”kristologisen kaanonin” näin: ”...the gospel of free grace and justification through faith alone solely on account of Christ”. Carl E. Braaten, *Principles of Lutheran Theology* (Philadelphia: Fortress Press, 1983), s. 2.

Merkittävää Lutherin raamattunäkemyksessä on sen kriittisyys: Raamatussa on eriarvoisia osia, jotka on kriittisesti arvioitava. Tässä merkityksessä Luther oli yksi kriittisen raamatuntutkimuksen uranuurtajista. Luterilainen ortodoksia 1600-luvulla hylkäsi Lutherin kristologisen kaanon –ajattelun. **David Hollaziuksen** (1648–1713) ja muiden kirjoituksissa on selvästi nähtävissä luterilaisen 1600-kuvun ortodoksian ja Lutherin ajattelun ero; heillä oli mekaaninen raamattuymmärrys, josta on suora yhteys oman aikamme raamattufundamentalismiin. Tätä näkemystä ilmentää hyvin esimerkiksi **Johann Quenstedt**: ”Jumala yksin, jos haluamme puhua tarkasti, on pyhien kirjoitusten kirjoittaja; profeettoja ja apostoleja ei voida kutsua kirjoittajiksi...”⁵

Luther ei siis ollut oman aikamme kaltainen fundamentalisti, joka pitää kaikkea Raamatun kansien välissä Jumalan erehtymättömänä, kirjaimellisesti totena sanana. Lutherin hermeneutiikassa kristologinen kaanon on ”ainoa kuningatar” ja ”itsessään äärimmäisen uskottava, selvä ja oma tulkitsijansa”.⁶ Vaikka Luther käytti kaikkia keskiaikaisen neliosaisen raamatuntulkintametodin malleja – kirjaimellinen, typologinen, tropologinen ja anagoginen – kirjaimellinen tulkinta korostui; Jumalan tahto on ilmoitettu kristologisen kaanonin sanoissa.

Fanaattinen kuuliaisuus Raamatulle, Lutherin kristologiselle kaanonille tai Hollaziuksen, Quenstedtin ja muiden luterilaisen ortodoksian edustajien mekaaniselle pyhälle kirjalle, on tämän päivän raamattutieteiden valossa kestänyt. Tietämyksemme Raamatusta, sen tekstien synnystä, tekstitradiatioista, ajanhistoriasta ja vaikutushistoriasta ovat olennaisesti erilaiset kuin mitä Luther olisi voinut tietää. Nyt tiedämme esimerkiksi, että meillä ei ole

⁵ Ks. Heinrich Schmid, *The Doctrinal Theology of the Evangelical Lutheran Church* (Minneapolis, MN: Augsburg Publishing House, Reprint Edition, 1961), s. 43.

⁶ Raamatun selvyys, läpinäkyvyys ja –kuultavuus, *perspikuiteetti* oli tärkeä asia reformaattoreille. Kuinka Raamattu voisi olla auktoriteettina ilman *perspikuiteettia*?

yhtään ainoata alkuperäistä kokonaista UT:n käsikirjoitusta. Sen sijaan meillä on enemmän tai vähemmän toisistaan poikkeavia kopioiden kopioita yhteensä n. 5800, puhumattakaan siitä, miten paljon ne eroavat alkuperäisistä käsikirjoituksista. Mikä versio sitten sisältää oikean ”kristologisen kaanonin”? Luther vastaisi, kuten hän totesi Leipzigin väittelyssä Johann Eekin kanssa v. 1519, että Pyhä Henki johtaa hänet oikeaan tulkintaan (*testimonium spiritus sancti internum*). **Johann Eck** arveli, että paavikin on lueskellut pyhiä kirjoituksia ja että myös paavilla on Pyhän Hengen sisäinen johdatus. Jos Luther ja paavi päätyvät eri tulkintoihin, kumman tulkinta on oikea? Lutherilla ei ollut silloin, eikä olisi nytkään hyvää vastausta. Keskenään eriävät Pyhän Hengen tulkinnat aiheuttavat kirkollista pahoinvointia, josta ei ole ulospääsyä ilman ulkopuolista ”hermeneutiikkahoitoa”.

Raamatun tulkintaan liittyvät ongelmat eivät ole uusia. Vincentius Lerinolainen esitti jo 400-luvulla ratkaisuksi hermeneuttisille ongelmille traditiota. Oikea tulkinta on se, ”mikä on uskottu kaikkialla ja aina ja minkä kaikki uskovat”. Vincentius oli joko tyhmä tai humoristi – tällaista hänen kaavailemaansa traditiosta löydettävää yhtä ainoaa oikeaa, kaikkialla kaikkien aina uskomaa uskonnollista uskoa, ei ole koskaan ollut. Ehkä tämä oli tarkoituksellista ekvivookkisuutta, monimerkityksellisyyttä: jokainen voi itse päätellä, mikä ainoa oikea tulkinta on.

Reformaattoreiden käynnistämä *sola scriptura* -teologia on johtanut, aivan kuten Eck ennusti, tuhansiin eri tulkintoihin Raamatusta. Yksistään USA:ssa on sanottu olevan yli 30 000 protestanttista kirkkokuntaa, suurempia ja pienempiä. Pyhä Henki ei ole pystynyt sovitteluun eriäviä tulkintoja.

Kysymys uskonnollisen uskon auktoriteetista protestanttisissa kirkoissa jää vaikeaksi kysymykseksi. Lähtökohtaisesti perusongelmana ja samalla ylipääsemättömän hankalana ongelmana on kaanonin määrittely: jos kerran kirkon opin, elämän ja uskon ainoa oikea ohje on Raamattu, kuka määrittelee, mikä on

Raamattu ja mitkä kirjat kuuluvat Raamattuun? Raamatunhan pitäisi itse määritellä itsensä, jos se on kaiken opin, elämän ja uskon ainoa ohje. Mikään Raamatun ulkopuolinen ohje ei voi olla pätevä. Muutenhan Raamatun, ainoan ohjeen, lisäksi olisi joku muukin ohje.

Olettakaamme, että löydämme tekstin, jossa lukee lause *p*: ”Raamattuun kuuluvat kaikki *x* pyhät kirjoitukset.” Kuuluuko tämä lause *p* Raamattuun? Ilmeisesti ei, koska lause *p* viittaa pyhiin kirjoituksiin *x*, siis itsensä ulkopuolelle. Jos kyseessä on ns. metakielen lause, silloin *sola scriptura* -sääntö ei päde. Lutherin kriteerin mukaan siihen kuuluvat kaikki kristologisen testin läpäisseet tekstit. Mutta kuka määrittelee sen, mitkä kirjoitukset läpäisevät kristologisen testin, ts. mitkä kirjoitukset ajavat Kristusta? Kysymys auktoriteetista jää ratkaisematta ja muodostuu ylipääsemättömäksi ongelmaksi erityisesti silloin, kun saman tekstin tulkinnasta esiintyy monia päteviä, toisistaan poikkeavia tulkintoja.

Katolisen kirkon auktoriteettikaava toimii luterilaista paremmin: *traditio* – Raamattu – *magisterium*. *Traditio* synnytti pyhät kirjoitukset, joita *magisterium*, opetusviran haltijat, ekumeeniset konsiilit, paavi ja piispat, tulkitsevat. Mutta tämä on juuri se näkemys, jota vastaan reformaattorit keksivät *sola scriptura* -periaatteen. Voivatko konsiilit erehtyä? Entä paavi? Lutherin mukaan kyllä, mutta kristologinen kaanon ei voi erehtyä.

Raamatun pitäisi olla luterilaisessa perinteessä *norma normans*, ohjaava ohje ja kirkon opetuksen (Tunnustuskirjat) *norma normata*, ohjattu ohje. Mutta koska em. Raamatun tulkintaan liittyvät ratkaisemattomat kysymykset ovat tehneet Raamatun auktoriteetista haasteellisen, kirkossa on lähestytty katolista tulkintaa ja pyritty korostamaan *tradition* ja *magisteriumin* roolia. Usein tuntuu siltä, että *traditiofundamentalismi* ja siihen liittyvä *menneisyysromantiikka* on aiheuttanut *nostalgianarkomaniaa*: *norma normatasta* onkin tullut *norma normans*, ja *norma*

normansista norma normata jolloin on käynyt niin, että Raamatun merkitys määräytyy opista käsin eikä päinvastoin.

Traditiofundamentalismi näkyy nykyään luterilaisen kirkkomme elämässä monella tapaa: katolisen kirkon edustajia kutsutaan mielellään ekumenian hengessä mukaan erilaisiin juhliin, piispojen asusteet alkavat muistuttaa katolisen kirkon käytäntöä hiippoineen ja muine lisävarusteineen, ehtoolliseen ja sen viettoon liittyvät tavat ovat katolisoitumassa. Kirkon kalentereissa muistutetaan katolisista juhlista. Onko Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta tullut maailman katolisoitunein luterilainen kirkko? Miksi ja mihin on kadonnut luterilaisuus Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta? Miksi luterilaisuus ei ole enää muodikasta?

Mitä nyt?

Perinteiset näkemykset Raamatusta ovat vieraita 21. vuosisadan ihmisille, jotka käyttävät älypuhelimia, itseajavia autoja ja harrastavat lentomatkestusta, aivan samoin kuin oma aikamme olisi ollut hyvinkin vieras 1500-luvulla eläneille, puhumattakaan 1. vuosisadasta. Kuka meistä tulisi toimeen tai jaksaisi elää 1500-luvulla? Voimme vain kuvitella, millainen olisi vierailu 1500-luvun hammaslääkärissä. Tai päivä ilman kännykkää. Maailmamme ovat hyvin erilaisia.

Jaroslav Pelikan on ilmaissut asian osuneesti: ”Traditio on kuolleiden elävä usko, traditionalismi on elävien kuollut usko.”⁷ Elävä usko on dynaamista. Se muuttuu ajan mukana. Traditionalismi katsoo taakse ja haikailee parempia aikoja, jotka eivät palaa. Nostalgianarkomania ajaa kirkot sukupuuttoon. Papeista on tulossa

⁷ “Tradition is the living faith of the dead, traditionalism is the dead faith of the living.” *The Vindication of Tradition: The 1983 Jefferson Lecture in the Humanities* by Jaroslav Pelikan.

historiallisesti arvokkaiden rakennusten ylläpitäjiä, kulisseeja hautajaisiin ja sinisilmäisiä hölmöjä, jotka uskovat muidenkin puolesta uskomattomia niin, ettei näiden muiden tarvitse uskoa.

Kutsu reformoitumaan

Karen Armstrong johtaa sanan ”credo” sanoista ”cor” (sydän) ja ”do” (antaa). Usko ja uskontunnustus ovat siis jotakin, jolle ihminen on antanut sydämensä, jotakin, jolle hän omistautuu varauksetta ja innokkaasti. Jeesuksen opetuslapset olivat omistautuneet asialleen sanan *credo* alkuperäisessä merkityksessä: he tuskin pitivät vuosilomia tai vapaapäiviä (ehkä sapattia lukuun ottamatta). Heillä ei ollut eläkeikää, ei eläke-etuja, ei strategiasuunnittelupäiviä. Ei konferenssiristeilyjä, ei jatkuvaa lisäkoulutusta, ei byrokratiaa. Mihin meiltä on kadonnut usko merkityksessä ”cor” ”do”?

Tosiasia on, että *fides quae creditur*, kirkon uskottavaksi esittämä usko on käynyt uskomattomaksi. Raamatun maailma on täynnä meille vieraita merkillisyyksiä, jota järkevä ihminen ei voi pitää todellisina. Jos tämän päivän lääketieteen opiskelija vastaa tentissä jonkun sairauden etiologiaksi riivaajat, hän reputtaa tentin. Sama vastaus olisi hyväksytty pätevänä 2000 vuotta sitten. Kuka tänä päivänä pitää todellisena sitä, että aasi tai käärme juttelee ihmisten kanssa? Kuka tänä päivänä uskoo, että kliinisesti kuollut ihminen, joka jo haisee oltuaan haudassa neljättä päivää, herää takaisin eloon? Useat heistä, jotka sanovat kaikesta huolimatta uskovansa Raamattuun, eivät ole lukeneet sitä, ne jotka uskovat ja ovat lukeneet Raamatun, eivät ole ymmärtäneet lukemaansa.

Sosiologian ja sekularismin professori **Phil Zuckermanin** mukaan suuri osa kirkosta eronneista ilmoittaa päällimmäiseksi syyksi eroonsa sen, että eivät enää usko

kirkon opetukseen. Onko vika nyt ihmisissä vai kirkon opetuksissa? Miten voisimme reformoida tai päivittää uskonnollisen uskon sisällön 21. vuosisadan ihmisille sopivaksi? Jos emme löydä sopivaa päivitystä ja ennen kaikkea, ellemme suostu reformoitumaan, kirkolla tuskin on mitään tulevaisuutta.

James Robinson on esittänyt, mitä kirkko voisi olla, jos se ottaisi historian Jeesuksen sanoman vakavasti (eikä keskittyisi Kristukseen, kirkon lähinnä 300-luvulla luomaan näkemykseen siitä, mitä historian Jeesus oli⁸): ”Jeesuksen ’Jumalan valtakunta’ on ihanneyhteiskunnan malli, joka on vastakohtana vallitseville poliittisille ja sosiaalisille systeemeille ja yksilön edulle... Ihmisen dilemma on, suurelta osin, että olemme sidoksissa toinen toistemme kohtaloihin. Meistä tulee toista ihmistä tuhoava pahan ase silloin, kun huolehdimme itsestämme... Jos me kaikki lopettaisimme toisten alas painamisen noustaksemme itse ylös, noidankehä murtuisi. Yhteiskunnasta tulisi toinen toistaan kannustava eikä toinen toistaan tuhoava yhteisö. Tätä Jeesus halusi.”⁹

Jumala huolehtii taivaan linnuista ja kedon kukkasista, jotka eivät näytä huolehtivan omasta hyvinvoinnistaan. Jumala välittää. Robinsonin mukaan tämä radikaali luottamus Jumalan huolenpitoon on se utooppinen visio, joka oli Jeesuksen julistuksen ydin ja se, mitä hän itse toteutti käytännössä.

Uusimman merkittävän jeesustutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että Jeesuksen julistuksen painopiste oli tässä maailmassa, hän oli radikaali uudistaja – samoin kuin myöhemmin ovat olleet Mahatma Gandhi, Dietrich Bonhoeffer, Martin Luther King, Oscar Romero ja monet muut.

⁸ Ks. esim. Gerd Lüdemann, *Jesus After 2000 Years: What He Really Said and Did* (Amherst, NY: Prometheus Books; New Edition, 2001).

⁹ James M. Robinson, *The Gospel of Jesus. In Search of the Original Good News* (San Francisco: HarperSanFrancisco, 2005), s. viii.

Tämän päivän kristillisen uskon on irtauduttava tiukasti propositionaalisesta dogmatiikasta, uskosta, jonka sisältö perustuu tiettyjen opillisten tai Raamatun lauseiden totena pitämiseen.¹⁰ Sellaiset henkilöt, jotka käyvät lause lauseelta läpi uskontunnustuksia tai Raamattua ja mittaavat toisten uskovaisuutta ko. lauseiden totena pitämällä, ovat ymmärtäneet Jeesuksen sanoman katastrofaalisen väärin. Jatkokoulutus on tarpeen!

¹⁰ George A. Lindbeck on kirjoittanut tästä merkittävässä teoksessaan, *The Nature of Doctrine. Religion and Theology in a Postliberal Age* (Philadelphia: The Westminster Press, 1984). Ks. myös Reijo Työrinoja, ”Onko ‘wittgensteinilainen teologia’ mahdollista?” (TA 3/1985, 169-176) ja ”Systemaattinen teologia ja uskonnon kieli” (TA 3/1991, 199-206).

Mietteitä raamattunäkemyksestä

Eero Junkkaala

Luominen, naispappeus ja homoliitot Raamatun valossa

Pohdin tässä kirjoituksessa omaa raamattunäkemystäni ja sen mahdollisia muutoksia vuosikymmenten varrelta. Olen henkilökohtainen, enkä pyri käymään keskustelua asiaan liittyvien teologisten dokumenttien kanssa. Tarkastelen asiaa erityisesti suhteessa luomisuskon ja tieteellisen maailmankuvan väliseen jännitteeseen, naispappeuteen ja homoliittoihin, sillä mm. näihin keskustelu on kirkossamme viime vuosina kulminoitunut.

Olen aina ajatellut edustavani sitä raamattunäkemystä, joka meidän kirkollamme on ja joka on luettavissa kirkkomme tunnustuskirjoista. Tunnustuskirjoissa tosin ei ole erillistä kohtaa raamattunäkemyksestä, mutta niiden tapa tulkita Raamattua on se, johon kirkkomme on sitoutunut ja johon minäkin kirkon pappina olen katsonut aina sitoutuvani. Sekä kirkkolain että kirkkojärjestyksen alussa tämä on ilmaistu näin:

”Suomen evankelis-luterilainen kirkko tunnustaa sitä Raamattuun perustuvaa kristillistä uskoa, joka on lausuttu kolmessa vanhan kirkon uskontunnustuksessa sekä luterilaisissa tunnustuskirjoissa.” (Kirkkolaki 1 §). ”Kirkko pitää korkeimpana ohjeenaan sitä tunnustuskirjojen periaatetta, että kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan” (Kirkkojärjestys 1 §). Kirkkomme suhde Raamattuun on siis selvä: Raamattu on uskon ja elämän ylin auktoriteetti. Siitä huolimatta juuri Raamattua ja sen tulkintaa koskevat keskustelut

ovat jakaneet kirkossamme mielipiteitä rajusti. Oletettavasti lähes jokainen katsoo pitäytyvänsä kirkkomme lausumaan näkemykseen, vaikka johtopäätöksissä mennäänkin aivan vastakkaisiin suuntiin. Jokainen kuitenkin joutuu tulkitsemaan Raamattua ja erilaiset tulkinnat johtavat erilaisiin ratkaisuihin esimerkiksi yllä mainituista kysymyksistä.

Minun omissa näkemyksissänikin on tapahtunut muutosta vuosikymmenten aikana. Itse katson, että perusasenne Raamattuun ei ole muuttunut, vaikka suhtautuminen joihinkin kysymyksiin on erilainen kuin nuorempana. Pohdin näitä kysymyksiä tässä artikkelissa.

Suhde luomiskertomukseen

Nuorena kristittynä olin vankkumaton ns. nuoren maan kreationismin kannattaja. Olin omaksunut näkemyksen luettuani Uuras Saarnivaaran tekstejä. Ne näyttivät ainoalta mahdolliselta raamatulliselta vaihtoehdolta. Koska Raamattu kuvaa luomisen tapahtuneeksi kuudessa päivässä, niin siihen ei ole voinut mennä viikkoa enempää. Kaiken on täytynyt tapahtua noin kuusituhatta vuotta tai korkeintaan kymmenentuhatta vuotta sitten, jos sukuluettelot ovat jättäneet joitain sukupolvia välistä pois. Lukion biologian kirjoissa kuvatuille pääkallofossiileille naureskelin, sillä tiedehän on jumalatonta, eikä ota huomioon Jumalan ilmoitusta.

Olen kuvannut toisaalla sitä prosessia, joka vähitellen johti irtautumaan tästä näkemyksestä (Eero Junkkaala, *Alussa Jumala loi... Luomisusko ja tieteellinen maailmankuva*, Perussanoma 2013, 168-172). Muutokseen vaikuttivat useat, Raamatun ulkopuolelta tulleet havainnot. Yhdessäkään arkeologian oppikirjassa ei edes alaviitteessä puhuttu maailman lyhyestä iästä. Fossiiliaineisto, maailmankaikkeuden mittasuhteet, iänmäärittämissä menetelmien yhtäpitävyys ja muut

tieteellisen maailman havainnot pakottivat miettimään raamattunäkemyksiä uudestaan. Tämä on jo kiinnostava havainto: saako Raamatun ulkopuolinen materiaali määrittellä raamattunäkemyksiä? Jos saa, millaisia johtopäätöksiä siitä voi tai pitää tehdä?

Jouduin siis tarkistamaan kantani Raamatun luomiskertomuksen tulkintaan. Itse asiassa olin jo pitkään ollut valmis irtautumaan kuusipäiväisen luomisen ajatuksesta, mutta en ollut varma, mihin siitä irrottautuessani olin päätyvässä. Jos hyväksyn maailman pitkän iän, mikä tuntui täysin vastaansanomattomalta, oliko saman tien nielaistava evoluutioteoria, jota monet kristityt tuntuivat kiivaasti vastustavan? Nämä kuulostivat eri asioilta, mutta tieteen näkökulmasta ne olivat enemmän tai vähemmän samassa paketissa. Maailman pitkä ikä ei itsessään edellytä kehitysoppia, mutta kallioperät, sedimentit ja fossiilit puhuivat vakuuttavasti sen puolesta, että kyse on vuosimiljoonien mittaisesta vähittäisestä kehityksestä. Miksi hyväksyisin kosmologian, geologian ja paleontologian saavutukset, mutta taistelisin biologian tuloksia vastaan? Luonnontieteen näkökulmasta niitä ei voi irrottaa toisistaan, vaikka evoluutioteorian yksityiskohdista voi loputtomasti jatkaa keskustelua.

Luonnontieteiden tulosten hyväksyminen merkitsee väistämättömästi luomiskertomuksen yksityiskohtien uudelleen tulkintaa. Yksinkertaisin ratkaisu olisi sanoa, että Raamatun alkuluvuilla ja tieteen tuloksilla ei ole mitään tekemistä keskenään, eikä tarvitsekaan olla. Toinen on myyttinen kuvaus, joka perustuu muinaisiin Lähi-idän luomistarinoihin ja toinen on tämänhetkinen fakta siitä, miten asiat ovat oikeasti tapahtuneet. Tämän kaltaisen tulkinnan ääriesimerkkinä on pidetty sellaista näkemystä Jeesuksen ylösnousemuksesta, jonka mukaan uskonnollisena tosiasiana voitaisiin puhua ylösnouseksesta Jumalan Pojasta, mutta historiallisesti tällaista ruumiillista, kolmantena päivänä tapahtunutta kuolleen

heräämistä ei olisi koskaan tapahtunut. Jälkimmäinen esimerkki on mielestäni käymätön ja vastoin kristillisen kirkon raamatuntulkintaa. Entä edellinen? Omassa ajattelussani luomiskertomuksen suhde tieteelliseen maailmankuvaan ei täysin sovi edelliseen malliin. Pidän kertomusta (tai siis luomiskertomuksia) Jumalan ilmoituksena, jolla on selviä liittymäkohtia esimerkiksi sumerialaisiin tarinoihin, mutta joka on samalla jyrkkä kritiikki niitä vastaan. Ajattelen, että Genesiksen kertomukset ovat Jumalan Hengen innoittama tapa ilmoittaa maailman synty ja varhaishistoria siten, että niiden teksti heijastelee muinaista maailmankuvaa. Tällaisena ne toimivat kertomuksena, joka on kaikkien aikojen kaikkien ihmisten ymmärrettävissä, mutta joka ei vastaa eikä pyri vastaamaan nykyaikaisen ihmisen luonnontieteellisiin kysymyksiin. Genesiksen alusta ei siis ole etsittävä jälkiä tieteellisestä maailmankuvasta ja kuitenkin siinä on jotain tähän sopivaa ja luovuttamatonta. Se kertoo, kuka on kaiken Luoja, että kaikella on alku, ja että vähittäisen (!) prosessin viimeisenä luotiin ihminen, joka on Jumalan kuva. Ihminen ei siis ole kaaosvoimien keskellä temmeltävä jumalihminen, kuten muissa Lähi-idän myyteissä, vaan Jumalasta erillinen mutta hänen luomansa olento.

Raamatun ja tieteellisen maailmankuvan yhdistämiseen liittyy monia vaikeita kysymyksiä, joita en pyri tässä ratkaisemaan. Vaikeimpia ovat kysymykset ihmisen luomisesta ja syntiinlankeemuksesta, kun samalla pidetään kiinni siitä, että koskaan ei ole ollut tilannetta, että maailmassa olisi ollut vain kaksi ihmistä. Tähän on esitetty erilaisia ratkaisumalleja. Minä pidän tärkeänä ajatella, että näillä kertomuksilla on vastineensa historiallisessa todellisuudessa, vaikka jätän monia vaihtoehtoja avoimiksi. Tämä pyrkimys pitää niitä historiallisina perustuu erityisesti Uudessa testamentissa olevaan apostoli Paavalin tekemään Aadamin ja Jeesuksen rinnastamiseen: samoin kuin yhden ainoan ihmisen rikkomus toi kuoleman, samoin yhden ainoan ihmisen, Jeesuksen Kristuksen, kautta on tullut elämä (Room. 5). Voin tosin ajatella niinkin, että Paavali kertoo vain sen, mikä hänen aikanaan oli selviö, siis että Adam on historiallinen henkilö.

Nykytietämyksen valossa voisin jättää avoimeksi, mitä historiallisuus tässä yhteydessä tarkkaan ottaen merkitsisi.

Olen tämän verran perusteellisesti pohtinut luomisen ja tieteellisen maailmankuvan suhdetta, koska se on mielestäni hyvä malli siihen, miten hahmotan oman raamattunäkemykseni tällä hetkellä. Pidän siis Mooseksen kirjojen tekstiä Jumalan Pyhän Hengen johtamana ilmoituksena, jossa on kaikki se, mitä meidän luomisesta tulee tietää uskomme kannalta. Samalla ajattelen, että jos teemme tekstille liikaa luonnontieteellisiä kysymyksiä, tulkitsemme sitä väärin. Sillä on oma tärkeä paikkansa kirkon teologisessa itseymmärryksessä ja Jumalan kuvaksi luotuisuus ja syntiinlankeemus ovat aivan perustavia opinkohtia kristillisessä uskossamme.

Suhde naispappeuteen

Olen kuulunut koko pappisurani siihen joukkoon, joka on suhtautunut naispappeuteen enemmän tai vähemmän torjuvasti. Tarkkaan ottaen: aikaisemmin enemmän ja nyttemmin vähemmän. Olen seurannut tätä keskustelua vuosikymmenten ajan, vaikka en katso koskaan olleeni sen ytimessä, enkä ole pitänyt itseäni kovin jyrkkänä naispappeuden vastustajana. Kun asiasta tehtiin päätöstä kirkolliskokouksessa, en silloin ollut sen jäsenenä, mutta olisin äänestänyt päätöstä vastaan. Mielestäni raamatulliset perusteet päätöksen puolesta olivat riittämättömät.

Kerron lyhyesti ne argumentit, joilla naispappeutta vastustetaan ja ne joilla sitä puolustetaan. Vastustajat perustelevat kantansa lähinnä seuraavasti: Jeesus valitsi opetuslapsikseen vain miehiä, seurakunnan paimenen virka on Uudessa testamentissa aina miehen virka ja Paavali torjuu naisten opettamisen siinä

merkityksessä, kuin se liittyy seurakunnan johtamiseen. Lisäksi katsotaan, että kirkon pitkä historia ja suurempien kirkkokuntien käytäntö tukevat käsitystä viran kuulumisesta vain miehille. Puolustajien mielestä Raamattu ei pidä viranhaltijan sukupuolta seikkana, jolla olisi merkitystä viran hoidon ja valtuutuksen kannalta. Koska mies ja nainen ovat kaikessa tasa-arvoiset, ei pappisvirassakaan asia voi olla toisin. Paavalin tekstit tulkitaan aikahistoriallisiksi heitoiksi, jotka eivät sido kirkon myöhempiä ratkaisuja.

Ennen pappisviran avaamista naisille minulta kysyttiin lehtihaastattelussa, aionko toimia jatkossa yhteistyössä naispappien kanssa. Kerroin mielipiteenäni, että aion toimia, koska jo tuolloin katsoin, että kysymyksen painoarvo ei edellytä sitä, että ryhdyn boikotoimaan yhteistyötä naispuolisten työtovereideni kanssa. Tähän ajatteluun varmaankin vaikutti matalakirkollinen taustani, jossa kirkollisen viran merkitystä ei ollut koskaan noteerattu kovin korkealle. Tunsin sympatiaa sitä naispappiksi vihittyä ystävääni kohtaan, joka sanoi vierastavansa sekä nais- että miespappeutta.

Naispappeuden toteuduttua en alkuvuosina toimittanut jumalanpalvelusta naisten kanssa. Tämä johtui pääasiassa siitä, että näitä tilaisuuksia ei juuri tarjoutunutkaan sekä siitä, että työpaikkani Suomen teologisessa instituutissa oli määritellyt kantansa naispappeutta torjuvaksi. Yhteistyön tekemisestä tosin ei ollut muuta kuin kirjoittamaton sääntö, jonka mukaan sitä ei pidetty suotavana. Myöhemmin naispappien lisääntyessä seurakunnissa katsoin oikeaksi ratkaisuksi toimia messuyhteistyössä heidän kanssaan. Tästä sain kritiikkiä omalta taustayhteisöltäni. Koetan hahmottaa, miten asian tällä hetkellä näen. Jos nyt äänestettäisiin pappisviran avaamisesta naisille, saattaisin edelleen äänestää vastaan.

Raamattuperustelut vastustamisen puolesta eivät kuitenkaan näytä minusta niin vakuuttavilta kuin aiemmin ajattelin. Ne ovat melko tulkinnanvaraisia. Emme

esimerkiksi voi olla varmoja siitä, oliko Jeesuksen apostolivalinnan yhtenä kriteerinä sukupuoli vai tuliko ydinjoukkoon miehiä vain siksi, että se tuossa maailmassa oli luonnollisin ratkaisu. Paavalin naisten puhumiskieltoa koskevien tekstikohtien tulkinta edellyttää kohtalaista akrobatiaa, jos kuitenkin sallimme ja jopa toivomme naisten pitävän raamattutunteja ja muita hengellisiä puheita. Kirkon pitkä historia ja suurten kirkkokuntien kanta on mielestäni painava mutta ei täysin vastaansanomaton argumentti. Emmehän nielaise katolisilta pappien selibaattia, mariologiaa emmekä paavin asemaakaan.

Uskon, että Jumala on asettanut kirkolleen paimenviran. Siinä ovat kirkon pitkässä historiassa palvelleet ainoastaan miehet. Nyt kirkkoihin on tullut uutuus, jonka mukaan myös naiset voivat olla tässä virassa. Onko Jumalan Henki johtanut kirkkiaan näin vai olemmeko vain seuraamassa yleistä mielipidettä, joka on sokaissut kyvyn nähdä asian raamatulliset periaatteet? En ole varma, kummasta on kysymys, ja siihen perustuu epävarmuuteni, jolla edelleen suhtaudun asiaan. Samanaikaisesti olen päättänyt olla solidaarinen kirkollemme, jonka ratkaisut eivät aina ole ideaalisia. Kansankirkon vahvuus ja heikkous on siinä, että Kristuksen kirkkona se on Jumalan merkki tälle maailmalle ja ihmisten yhteisönä aina vajavainen ja opillisesti monia erilaisia näkemyksiä sisäänsä sulkeva. Jos vaihtoehtona on pieni, tosiuskovien yhteisö, niin sen ongelmat ovat vähintään yhtä suuret.

Uskon, että Jumala toimii edelleen Suomen kirkossa myös naispappeuden toteuttamisen jälkeen ja siunaa monien naispuolisten työtovereitteni työtä. Siksi olen päättänyt toimia siten, että en karta yhteistyötä kenenkään kanssa ja koetan välttää ajatusta minulla olevasta kaikkein oikeimmasta opista.

Suhde homoliittoihin

Kaikkein kuumiin ja kirkkoamme eniten jakava kysymys on suhde ns. tasa-arvoiseen avioliittoon. Toiset katsovat, että kirkon tulee tässä seurata aikaansa ja lakata syrjimästä niitä, joiden sukupuoli suuntautuneisuus kohdistuu samaan sukupuoleen. Toisten mielestä kirkko hyväksyessään uuden käsityksen avioliitosta luopuu jostain hyvin olennaisesta, sekä ihmisyyteen että raamatulliseen ihmiskäsitykseen liittyvästä asiasta. Minä kuulun tähän jälkimmäiseen joukkoon. Rakentava keskustelu näiden kahden erilaisen kannan kesken on lähes mahdotonta, sillä molemmat puolet pitävät kysymystä aivan olennaisen tärkeänä. Molempien kannalta kompromissien tekeminen tuntuu mahdottomalta.

Tässäkin olemme tekemisissä mitä suurimmassa määrin raamatuntulkinnan kanssa. Jos Raamatun valossa pohditaan sitä, tuleeko homoseksuaalista elämäntapaa pitää sopivana kristitylle vai onko se luokiteltava synniksi, asia on melko selvä. Jo Heikki Räisänen osoitti aikanaan Teologisen Aikakauskirjan artikkelissa (TA 1975), että sekä Vanhan että Uuden testamentin yksiselitteinen tulkinta on pitää homoseksuaalisuutta syntinä. Hän päätyi tuolloisessa artikkelissaan lopuksi toteamaan, että koska tässä kysymyksessä emme voi enää seurata Raamatun ohjetta, kysymykseksi jää, mistä sitten otamme mittapuut. Nyttemmin on tosin eksegeettien voimin selitetty, että Raamatun kuvaama homoseksuaalisuus ei tarkoita samaa kuin mitä me sillä tänään ymmärrämme. Minä en pidä tätä tulkintaa lainkaan vakuuttavana ja ymmärrän sen pyrkimyksiksi sopeuttaa Raamatun sana väkisin nykyiseen yleiseen mielipiteeseen, jonka paine kirkkoa kohtaan on tässä kysymyksessä aivan suunnaton.

Roomalaiskirjeen ensimmäisen luvun opetus luonnonvastaisesta sukupuolikäyttäytymisestä on esimerkki siitä, kuinka monessa asiassa Jumalasta

vieraantunut maailma kulkee omia teitään. Samassa luvussa kuvatut muut synnit (vääräys, halpamaisuus, ahneus, pahuus, kateus, murhanhimo, riitaisuus, petollisuus, pahansuopaisuus, panettelu, parjaus, röyhkeys, pöyhkeys, Jumalan vihaaminen, rehenteleminen, pahanilkisyys, tottelemattomuus vanhemmille, ymmärtämättömyys, epäluotettavuus, rakkaudettomuus ja säälimättömyys) ovat sellaisia, jotka myös kuvaavat ihmiskunnan synnillisyyttä ja luopumista Jumalan tahdon tiestä. Ne siis kuvaavat meitä kaikkia! Tekstin ”he” tarkoittaa sitä, että homoseksuaalisuus kuten listan kaikki muutkin asiat ovat osoitus ihmiskunnan synnillisistä taipumuksista ja Jumalan tiestä vieraantumisesta. Olemme siis kaikki samassa veneessä. Löydämme itsemme useista syntilistan mainitsemista piirteistä, joistakin ehkä päivittäin! Siitä ei kuitenkaan seuraa, että meidän pitäisi ryhtyä puolustelemaan ja hyväksymään sen enempää homoseksuaalisuutta kuin ahneutta tai rakkaudettomuutta.

Homoseksuaalista taipumusta perustellaan usein sillä, että jos Jumala on luonut ihmiset sellaisiksi, meillä ei voi olla asiaan mitään valittamista. Tällöin korostetaan sitä, että useimmissa tapauksessa ihminen ei itse ole valinnut tätä taipumusta, vaan se on olennainen osa hänen persoonaansa. Olen samaa mieltä siinä, että taipumusta ei useinkaan ole itse valittu, vaikka nykyisessä ilmapiirissä epäilemättä joskus onkin. Tuo valinnan vapauden puuttuminen ei kuitenkaan ilman muuta tarkoita, että kyse on luodusta ominaisuudesta. Kyse on syntiinlankeemuksen jälkeisestä ominaisuudesta. Luomisessa oli mies ja nainen. Se että taipumus koetaan osaksi omaa identiteettiä, ei tee siitä ilman muuta oikeaa. Ovathan monet yllä kuvatut syntilistan ominaisuudetkin sellaisia, jotka ovat osa minua. Synnilliset taipumukset ovat osa minuutta. Koko elämäni on Jumalasta vieraantunut. Juuri tähänhän me Kristusta tarvitsemme.

En tässä artikkelissa pyri ratkaisemaan kaikkia homoseksuaaliseen taipumukseen ja ns. tasa-arvoiseen avioliittoon liittyviä kysymyksiä. Koetan pysytellä lähinnä siinä,

miltä asia Raamatun ja minun raamatuntulkintani näkökulmasta näyttää. Totean kuitenkin, että nykyisessä tilanteessa tarvitsisimme huomattavan paljon kykyä kuunnella eri tavoin ajattelevia ja paljon rakkautta niitä kohtaan, jotka kokevat tulevansa toisten tuomitsemiksi. Keskustelun rintamalinjat ovat hyvin etäällä toisistaan, ja yhteisymmärryksen saavuttaminen näyttää mahdottomalta. Perinteisestä kannasta kiinni pitävät katsovat, että kristillisen avioliiton arvopohjaa ei voi muuttaa. Toisten mielestä ihmisarvon kunnioittaminen edellyttää, että jokaisella on samanlaiset oikeudet avioliiton solmimiseen.

Minun on vaikea löytää Raamatusta tukea sille, että kristillinen avioliitto voisi olla mitään muuta kuin miehen ja naisen välinen liitto. Mieheksi ja naiseksi luominen puhuu tämän puolesta. Nykyään tosin tiedämme, että joskus - äärimmäisen harvoin - syntyy ihmisiä, joiden fyysinen sukupuoli syntymästä asti on epäselvä. Tämä ei voi olla syy kristillisen avioliittokäytännön muuttamiseen. Olisiko tässä, ja joissakin muissa tapauksissakin, kyse niistä, jotka Jeesuksen sanojen mukaan ovat ”äitinsä kohdusta saakka avioliittoon kelpaamattomia” (Matt. 19:12). Jeesus puhuu myös niistä, jotka ihmiset ovat tehneet sellaisiksi.

Palaan vielä kirkolliseen keskusteluun. Kristilliseen seurakuntaan on aina kuulunut hyvin sekalaista väkeä. Näkemykset opillisista ja elämäntapoihin liittyvistä näkemyksistä voivat poiketa paljonkin toisistaan. Oikean opin ja harhaopin määrittelyn rajat eivät ole kaikissa kysymyksissä helppoja piirtää. Selvää on, että jos uskomme ydinkysymyksessä, pelastuksessa yksi Jeesuksen tähden ja Jumalan armosta, poiketaan siitä uskosta, joka on määritelty esimerkiksi apostolisessa uskontunnustuksessa, silloin on kyse harhaopista. Monissa muissakin asioissa oikean ja väärän tien viitat löytyvät Raamatusta. Koska ”kaikkea oppia kirkossa on tutkittava ja arvioitava Jumalan pyhän sanan mukaan”, opilliset kysymykset eivät voi olla yhdentekeviä. Niistä on siis jatkettava keskustelua.

Minusta on tärkeää tässä tilanteessa ajatella, että useimmat ihmiset kyseisen kirkollisen debatin molemmilla puolilla ovat vilpittömiä kristittyjä ja pyrkivät perustelemaan näkemyksensä Raamatulla. Vaikka olenkin sitä mieltä, että ns. tasa-arvoisen avioliiton raamattuperustelut ovat kestäättömiä, haluan hyväksyä kristityiksi ja Raamattunsa vakavasti ottaviksi veljiksi ja sisariksi myös eri tavalla ajattelevat. Sovellan tähän Paavalin ohjetta: ”Pitäkää huolta, että tulette toimeen keskenänne, antakaa toisillenne anteeksi, vaikka teillä olisikin moittimisen aihetta. Niin kuin Herra on antanut teille anteeksi, niin antakaa tekin.” (Kol. 3:13). Kyseisessä keskustelussa kukaan ei ole pyytänyt keneltäkään anteeksi, mutta moitittavaa löytyy. Kristuksen kirkko kestänee tällaisenkin kahtiajaon, vaikka ulkonaiset organisaatiomme kyllä natisevat liitoksissaan.

Johtopäätöksiä

Olen edellä hahmotellut omaa raamattunäkemykseni kolmen erilaisen esimerkin avulla. Olen samalla altistanut itseni suurelle määrälle kritiikkiä jokaisessa kysymyksessä. Koetan tässä luvussa vetää lankoja yhteen ja pohtia, kuinka johdonmukainen tai epäjohdonmukainen näissä pohdinnoissani olen.

Luomiskysymys on näistä helpoimpia. Raamatun teksti on pelkistettyä ja sisältää selvästi kuvaannollista puhetta. Ensimmäisen luvun seitsenpäiväinen kuvaus ja toisen luvun yksipäiväinen luomistapahtuma sisältävät jo erilaisen informaation ja antavat vihjeen siitä, että näitä täytyy tulkita jostain muusta kuin kirjaimellisesta selityksestä käsin. Jo paljon ennen nykyaikaisen tiedekäsityksen syntymistä Augustinus oli sitä mieltä, että kirjaimellinen tulkinta vie hakoteille. Nykyaikainen luonnontiede haastaa Raamatun lukijan ja pakottaa tulkitsemaan kertomuksia siten, että niitä ei tule selittää luonnontieteellisinä faktoina. Ne selittyvät oman aikansa maailmankuvasta käsin ja kertovat, mitä juutalaisuus ja kristillinen kirkko

on pitänyt tärkeänä välittää sukupolvelta toiselle. Tässä siis Raamatun ulkopuolelta tuleva tieto antaa lisävaloa tekstin tulkintaan, mutta ei itse asiassa muuta alkuperäistä sanomaa lainkaan. Kaikki on Jumalan luomaa, ihminen luomistyön huipennuksena ja sitten syntiin langenneena on Jumalan rakkauden ja huolenpidon kohde.

Naispappeus tulisi torjua, jos Raamatussa olisi selkeästi viitoitettu tällainen tie. Jeesuksen opetuslapsivalinta, varhaiskirkon käytäntö ja kaksi Paavalin lausumaa näyttäisivät puoltavan tätä. Tässä tapauksessa ”Raamatun ulkopuolelta tuleva informaatio” puoltaisi vastakkaista näkemystä: nykyaikaisen tasa-arvoajattelun mukaan seurakuntaa voi paimentaa yhtä lailla nainen kuin mieskin. Jos kyseiset raamattuargumentit puoltaisivat yksiselitteisesti naispappeuden torjumista, paaluttaisin oman kantani ilman muuta sille puolelle. Ne ovat kuitenkin aika tulkinnanvaraisia. Siksi olen tässä kysymyksessä varovainen ja ymmärrän molempia kantoja. Kirkossa olen päätenyt toimimaan kirkon päättämien pelisääntöjen mukaan ja pidän tätä tapaa hyvin perusteltuna. Jumala näyttää siunaavan kirkkoaan sekä miesten että naisten ollessa johtovastuussa. Tämän näkemyksen kriitikot sanovat, että naispappeuden myötä liberaalit raamatuntulkinnat ovat kirkossa lisääntyneet. Tämä voi pitää paikkansa, mutta emme me miehet Raamatun repimisestä saa sen parempia arvosanoja.

Omasta mielestäni en ratkaise kirkon virkakysymystä sillä, mikä on yhteiskunnan paine - vaikka se tässä tietenkin tukee naisten enenevää osuutta kirkossa. Paavalin monet naispuoliset työtoverit, naisten lupa profetoida (siis julistaa ja opettaa) sekä vaikka Marian rooli ylösnousemuksen ensimmäisenä todistajana puhuvat naisten vahvasta osuudesta jo varhaiskristillisessä kirkossa. Ymmärrän kyllä, että näissä ei varsinaisesti ole vielä kysymys kirkon virasta, mutta onko virka sellainen säädös, että sukupuoli on siinä ratkaiseva?

Kysymys homoseksuaalisuudesta on siinä mielessä vaikein, että se koskettaa monen ihmisen identiteettiä ja ihmisarvoa hyvin syvästi. Siksi haluaisin puhua siitä siten, etten loukkaisi niitä, joiden suuntautuneisuus kohdistuu samaan sukupuoleen. Haluan hyväksyä heidät ihmisinä ja kristittyinä. Toisaalta ymmärrän, että heti kun otan esiin raamatulliseksi ymmärtämäni kannan tähän, näkemykseni voidaan kokea loukkaavaksi. Sille en voi mitään. Tasapainoilu näiden kahden välillä ei ole helppoa. Voiko ihminen, joka elää homo- tai lesbosuhteessa, olla kristitty? Ehdottomasti voi. Ajattelen, että hänellä on tässä kyseisessä kohdassa ”sokea piste” ja minulla on kenties sellaisia joissain muissa asioissa. Tästä seuraa yritys ymmärtää ja hyväksyä erilaisuus kyseisessä asiassa. Samalla pidän kiinni siitä, että Raamatun ja kristillisen perinteen valossa avioliitto on miehen ja naisen välinen liitto, eikä kirkon tulisi tinkiä tästä kannastaan.

Olenko siis epäjohdonmukainen siinä, miten edellä omaa näkemystäni kuvasin? Voi olla, mutta johdonmukaisuus ei ole ainoa kriteeri, jolla oikea ja väärä määritellään. Omasta mielestäni pyrin sitoutumaan Raamattuun Jumalan muuttumattomana ilmoituksena ja koetan ymmärtää sitä tämän päivän tilanteessa. Selvää sanaa vastaan en halua toimia. Samalla koetan olla nöyrä sen suhteen, että ymmärrykseni on vajavainen ja voin olla väärässä.

Minusta koko Raamattu on Jumalan sanaa ja kaikki, mitä siinä on, on Jumalan Hengen ohjaamana syntynyt. En siis erottele sieltä ihmisen sanaa ja Jumalan sanaa, koska kaikki ovat molempia. Minulla ei ole eikä voi olla mitään leikkuria, jolla erottaisin nämä toisistaan. Eri kohdilla vain on erilainen painoarvo ja niiden soveltaminen oman aikamme kysymyksiin edellyttää Raamatun tulkintaa. Siinä puolestaan avuksi tulee luterilainen periaate, jonka mukaan Raamattua tulkitaan sen itsensä avulla. Esimerkiksi Vanhaa testamenttia on tulkittava Uuden testamentin valossa. Lisäksi voidaan kysyä, miten kristillinen kirkko oman kaksituhatuotisen historiansa aikana on kirjaa tulkinnut. Nämä periaatteet eivät

tietenkään ratkaise kaikkia nykypäivän kysymyksiä, mutta ne antavat suuntaviivoja ratkaisuille.

Agricolan ekumeeninen linja: Reformaation suuntaa näyttävät ensivalinnat Suomen Turussa

Reijo E. Heinonen

Seison ajatuksissani Turun tuomiokirkon kuorissa.¹¹ Edessäni on **Wilhelm Ekmanin** v.1853 maalaama suurikokoinen, monille tuttu maalaus. Se esittää **Mikael Agricolaa** piispan asussa, kädessään hänellä on Uuden testamentin käännös. Valtaistuimelle hänen eteensä on kuvattu kuningas **Kustaa Vaasa**, jolle teos kuvan mukaan ollaan luovuttamassa.

Jään pohtimaan onko tällaista koskaan tapahtunut vai onko kyseessä romanttisen maalarin mielikuvituksen tuote. Tähän näet viittaavat seuraavat asiat. Tunnetusti Agricolan ja Kustaa Vaasan välillä vallitsi erimielisyyksiä ja jännitteitä, erityisesti mitä piispan virkaan tuli. Kuningas halusi vähentää piispojen maallista ja henkistä johtaja-asemaa ja puhui siksi ”ordinariuksista”. Suomessa piispoja nimitettiin 1540-1569 välisenä aikana tällä nimellä. Kun Agricola 1554 sai nimityksen, hän seurakunnan kanssa vietti Turussa *Te Deum* -hymnin juhlistaman piispanmessun, mikä tuskin jäi kuninkaalta huomaamatta. Välejä kiristi myös kaksi muuta kuninkaan päätöstä. Agricola menetti Katedraalikoulun rehtorin viran ja hiippakunta jaettiin läntiseen Turun hiippakuntaan ja itäiseen Viipurin hiippakuntaan. Viimemainitun piispaksi nousi **Paavali Juusteen**.

Myös Uuden testamentin käännökseen liittyi ristiriita. Agricola oli saanut käännöksen valmiiksi jo Wittenbergin opiskeluajan päättyessä 1539 ja anonut

¹¹ Artikkelin perustuu esitelmään reformaation 500-vuotisjuhlassa Naantalissa kirkossa 5.11.2017.

kuninkaalta varoja sen painattamiseen. Tähän kuningas ei kuitenkaan suostunut. Hän katsoi, että Olaus Petrin ruotsinnos riittäisi suomalaisille. Niinpä uraa uurtava suomennos ilmestyi, vasta lähes kymmenen vuotta myöhemmin 1548, Agricolan ja hänen ystäviensä kustantamana. Tuskin hän olisi ollut halukas, piispaksi tultuaan, ojentamaan teosta kuusi vuotta myöhemmin sen ilmestymisestä hallitsijalle, joka sitä ei ollut halunnut tukea.

Mutta vaikka Ekmanin maalaus ei näytä kertovan tositahtumasta, se antaa aiheen tutkistella, miten Agricola löysi oman, kirkon ykseyttä tukevan, ekumeenisen linjansa.

Nuoruuden tärkeät valinnat

Lähtiessään myöhäiskesällä 1536 opintomatalle Wittenbergiin yhdessä opiskelutoverinsa **Martinus Teitin** (k. 1544) kanssa, Mikael Agricolalla (1507-1557) oli edessään valintoja, joilla tuli olemaan suuri merkitys Suomen reformaatiolle. Hänen oli opiskelunsa kuluessa pohdittava kolmea vaihtoehtoa. Ensiksikin hän ei tiennyt, valitsisiko hän teologian raamattuhumanismin tien, jonka humanistien kuninkaaksi mainittu Erasmus Rotterdamilainen oli avannut. Vai tulisiko hänen elämäänsä leimaamaan Martti Lutherin raju kritiikki katolisen kirkon epäkohdista? Toisessa elämäntien valinnassa Agricola joutui harkitsemaan kulkisiko hän esimiehensä piispa **Martti Skytten** jalanjäljissä reformikatolisuuden hengessä. Siihen kuului mm. pyrkimys säilyttää katolisesta käytännöstä ja opista se mikä ei nimenomaisesti ollut reformaation perusajatusten vastaista. Vai korostaisiko hän Turun katedraalikoulun rehtorin **Pietari Särkilahden** jyrkkiä ajatuksia uskonpuhdistuksen tarpeellisuudesta.

Kolmannessa vaakakupissa olivat kirkkopoliittiset vaihtoehdot, lähtisikö Agricola toteuttamaan ja hyväksymään kuningas Kustaa Vaasan kovaotteista kirkkopoliitikkaa, johon kuului piispan aseman heikentäminen ja siihen kuuluvien oikeuksien kaventaminen? Kirkon taloudellisen asemaan kuningas oli puuttumassa takavarikoimalla seurakuntien niin kutsutun ”liian omaisuuden”. Vai etsisikö Agricola oman tiensä sen pohjalta mitä hän oli kokenut piispa Martti Skytten sihteerinä? Tässä tehtävässä hän oli havainnut myös kirkolliseen hierarkkiseen järjestykseen sisältyvät, kristillistä perinnettä säilyttävät, arvokkaat asiat. Näiden valintojen tekemiseen Agricolan tuli kypsyä Wittenberg opiskeluvuosien aikana vuosina 1537-1539.

Akateemisen opettajan valinta – eräs tienristeys opiskelijan elämässä

Wittenbergin yliopiston ja sen opettajien läheinen suhde kirkolliseen uudistusliikkeeseen loi saksalaiselle reformaatiolle uskottavuutta ei vain opiskelevassa nuorisossa vaan myös oppineitten ja porvareiden keskuudessa. Yliopistossa oli neljä teologian professoria: kaksi Vanhassa testamentissa ja kaksi Uudessa testamentissa. Suurta painoa pantiin klassisten kielten opiskeluun, sillä renessanssin hengen mukaisesti oli palattava takaisin alkuperäislähteille. Uuden testamentin tekstiulkinta, erityisesti koineekreikan pohjalta, oli tärkeää sen johdosta, että raamattututkimuksesta tehtiin johtopäätökset kirkollisesti hyväksytyihin opinkäsityksiin. Niinpä ensimmäinen luterilaisen opin selitysteos, Melancthonin *Loci Communes*, syntyi hänen Roomalaiskirjeen luennoistaan.

Luterilaisuuden muotoperiaate, jonka mukaan ”Raamattu on opin ja elämän ylin ohje”, kannusti osaltaan raamattututkimukseen. Sen ikaikaisen kysymyksen, millä periaatteilla raamattua tulisi tulkita, Luther ratkaisi seuraavilla kolmella ohjeella. Ensiksikin raamatun yksittäiset kohdat tuli tulkita kirjan kokonaissanoman pohjalta

eli (*scriptura sui ipsius interpres*). Lukijan törmätessä yksittäisiin lauseisiin, jotka hänestä tuntuivat vierailta, hänen oli hyvä kysyä, missä suhteessa ne olivat Raamatun ilmoituksen kokonaisuutteen. Toiseksi oli yksittäisen tekstin kohdalla kysyttävä, miten se tulkitsee evankeliumin keskusta, Kristusta. Miten teksti on ymmärrettävissä Jeesuksen opetusten ja elämän valossa. Kolmanneksi tekstien tulkintaa varten tarvitaan kreikan heprean ja latinan taitoa, joka viimeksi mainittu oli muutoinkin oppineiden kieli tuohon aikaan. Tältä pohjalta voimme ymmärtää, että klassisten kielten opiskelulla oli tärkeä sija opiskeluohjelmassa.

Opiskeluaikaansa miettiessään moni meistä on huomannut miten tärkeitä ensimmäiset opettajat ovat olleet. Miten usein juuri he päätyvät luokkakokousten puheenaiheiksi, mikä heidän opetuksistaan on vaikuttanut hyvää elämässämme. Miten tärkeitä ensimmäiset oppitunnit tai luennot ovat olleet. Agricola valitsi kristillisen humanismin hengessä opettaneen ja Lutheria 14 vuotta nuoremman Philipp Melanchthonin raamatuntulkintaluennot. Myöhemmin Agricola totesi Melanchthonin olleen hänen ”opettajansa” ja Lutherin hänen ”kunnianarvoisen isänsä” (*seinen ehrwürdigen Vater*). Tämän voimme tulkita siten, että suuret teologiset periaatteet, jotka palauttivat Kristus-keskeisyyden kirkon opetukseen, lausui Luther. Niistä keskeinen oli ”sisältöperiaate”: ”Yksin uskosta, yksin armosta Kristuksen tähden”. Teologisen oppineisuuden perustan Agricolalle antoi Wittenbergin yliopistouudistuksen isä, monilahjakas Philip Melanchthon.

Miten tämä heijastui Agricolan myöhempiin ratkaisuihin Suomessa? Samana vuonna 1522, jolloin Lutherin Uuden testamentin käännös saksaksi valmistui, ilmestyi myös Melanchthonin reformatorinen kristinopin kokonaisesityksen, *Loci*, toinen painos. Siitä on nähtävissä miten vanhan ja uuden opin tulkinnat on suhteutettu toisiinsa. Uusi tapa, jolla VT:n ohjeet ja Uuden testamentin evankeliumi siinä liitettiin toisiinsa, heijastuu tapaan, jolla kristityn vapaudesta ja hyvistä töistä puhutaan. Vaikka kristityn vapaus on, laajasti ymmärrettynä, lain yläpuolella,

siihen kuuluu kuitenkin yhteiskuntajärjestyksen kunnioittaminen. Paastolla ja katumusharjoituksilla – sinänsä tärkeillä – ei ole viime kädessä pelastusvaikutusta. Toisaalta niitä ei pidä ehdoin tahdoin loukata, sillä hyvät teot ovat Jumalan luomistyötä Melanchthonin mukaan. Lutherin ja Melanchthonin siitä ajatuksesta, että evankeliumin sana ei kumoa maallisia lakeja, tuli eräs luterilaisuuden tunnusmerkki, josta kulloisessakin historiallisessa tilanteessa saattoi seurata eettisesti hyvää tai pahaa. Melanchthon oli ennen kaikkea aikansa suuri oppinut eikä niinkään kirkkopoliitikko, ja siksi tarvittiin suurten kirkollisten rajalinjojen vetäjää Lutheria. Hän piirsi pääarkkitehdin oikeudella reformaation suuret linjat kuten sisältö- ja muotoperiaatteen, kristillistä oppia ja elämää uudistavat ajatukset.

Reformaatio sivistystehtävänä

Suomen reformaation suuri sivistys- ja koulutustehtävä liittyi papin aseman muutokseen. Katolisessa kirkossa pappi, (*pastor angelicus*) sai vihkimyksessä hengellisesti ja henkisesti maallikoista poikkeavan olemuksen ja kirkossa syntien anteeksiantamuksen välittämiseen kuuluvan vallan. Jumalanpalveluksessa hän toimitti messu-uhrin ja vastasi liturgiasta. Protestanttisessa uudistuksessa kansankielisestä saarnasta tuli jumalanpalveluksen keskus. Tähän tarvittiin koulutusta, jota oli saatavissa raamattuhumanismista ja retoriikan opiskelusta.

Raja katolisten ja protestanttien välillä oli alkuvaiheissa ulkoapäin tarkasteltuna varsin häilyvä. Jos piispa hyväksyi evankelisen ehtoollisopin ja hylkäsi katolisen transsubstantiaatio-opin, jonka mukaan ehtoollisaineetkin muuttuvat tässä sakramentissa, ja hän sen lisäksi hyväksyi pappisavioliiton, hänen katsottiin kuuluvan protestantteihin. Ymmärrettävästi pappien kouluttaminen oli näin ollen ensisijaisen tärkeää Katedraalikoulussa Turussa. Oppilaat perehdytettiin uuteen jumalanpalveluskäytäntöön siten, että he toimivat apupappeina tuomiokirkossa.

Koska muotoperiaatteen mukaan Raamattu oli opin ja elämän ylin ohje, tärkeäksi muodostui lukemaan oppiminen. Sitä varten tarvittiin kirjallisuutta ja kristinopin perusajatusten esitystä. Kun Agricola Wittenbergistä paluun jälkeen oli nimitetty pappiskoulutuksen johtajaksi, hän katedraalikoulun rehtorina ryhtyi korjaamaan tätä puutetta. Ensimmäiseksi ilmestyi ABC-kiria 1543, joka sisälsi 10 käskyä, uskontunnustuksen, Isä meidän -rukouksen, Ave Marian sekä kasteen, ripin ja ehtoollisen asetussanat, kristityn opillisen rautaisannoksen. Luterilaisuuden myöhemmän kehityksen historiasta tarkasteltuna saattaa vaikuttaa erikoiselta, että enkelin tervehdys Marialle oli kirjassa mukana, olihan Marian merkitys katolisessa kansanhurskaudessa erittäin merkittävä. Ave Marian alkuosaa Luther kuitenkin suositteli merkinä Marian nöyryyden ja esikuvallisuuden kunnioittamisesta. Agricola näyttää seuranneen tätä kirkon yhtenäisyyttä tukeva neuvoa. Katekismuksen pääkappaleet lienevät sisältyneen myös ABC-kiriaan, jonka sivuista vain osa on säilynyt.

Papistoa varten laadittu Rucouskiria Bibliasta 1544 sisälsi Raamatusta ja perinteisistä katolisista sekä uudemmista hartauskirjoista koottuja ja suomennettuja rukouksia. Tämä osoitti, miten uranuurtaja joutui rakentamaan evankeliset ajatuksensa vanhan yleiskristillisen ja katolisen perinteen pohjalle. Rukouskirjassa hän puolusti suomen käyttöä kirjakielenä, jonka sanavaraston pohjaa hän kartutti Uuden testamentin käännöksessä, joka ilmestyi 1548.

Agricolaa on pidetty Suomen kirjakielen isänä. Uutta testamenttia kääntäessään hän muovasi ja loi sanoja. Niistä eräs liittyy Suomen reformaation läheisesti varhaisiin tapahtumiin Lutherin rippitoiminnassa Wittenbergissä. Se liittyy siihen hetkeen Lutherin rippituolissa, jolloin tämä päätti vaatia julkista keskustelua rippikäytännöstä ja siihen liitetystä aneista. Keskiajalta alkaen rippiin kuului katumus, suun tunnustus ja hyvät työt. Viimeksi mainittu saatettiin korvata eri tavoin – myös rahalla – hankittujen aneiden avulla. Usein on pidetty reformaation

alkusysäyksenä aneisiin liittyneitä väärinkäytöksiä. Ne eivät kuitenkaan olleet Lutherille ratkaisevia, vaan se, mitä rippituolissa kahden kesken papin kanssa tapahtui. Rippipapin kehottaessa sydämen katumukseen, ripittäytyjä vetosi aneisiinsa, jotka hän oli hankkinut. Ihmisen katumattomuus ja kovasydämyisyys synnytti Lutherissa tarpeen keskustella teologisesti ripistä, sen varsinaisesta merkityksestä. Niinpä ensimmäiseksi Luther kirjoitti 95 teesiinsä ajatuksensa katumuksesta: ”Kun Herramme ja Mestariimme Jeesus Kristus sanoo: Tehkää parannus jne., niin hän tahtoo, että uskovaisen koko elämä on oleva parannusta.” Mikään ulkonainen merkki tai suoritus ei voinut taata sitä, että hän oli kypsä vastaanottamaan syntiensä anteeksiantamuksen. Ilman sydämen katumusta se ei voi tapahtua.

Juuri tähän sydämen katumuksen alkutapahtumaan liittyy Agricolan omaperäisesti muotoiltu, itäisestä fenno-ugrisesta ajattelusta noussut käsite ”omatunto”. Se antaa katumukselle sen syvästi persoonallisen, oman ainutkertaisen merkityksen. Toisin kuin indogermaanisissa kielissä (*samvete, conscientia, conscience, syneidesis*) omatunto korostaa yksilössä, hänen sydämensä syvyydessä tapahtuvaa itseymmärrystä, syyllisyyttä ja vastuuta. Katumuksessa ihminen oppii tuntemaan oman yksilöllisyytensä, erityislaatuisuutensa ja sen mikä häntä eniten koskettaa.

Tunnettu Luther-tutkija, saksalainen **Karl Holl** luonnehtii Lutherin uskonkäsitystä ”omantunnon uskonnoksi” (*Gewissensreligion*). Sisäisessä katumuksessa Luther oli joutunut kohtaamaan tilan, jossa mitkään hyvät teot ja suoritukset eivät antaneet hyvää omaatuntoa. Näin hän päätyi siihen käsitykseen, että vain usko Jumalan armahtavaan rakkauteen saattoi tämän antaa.

Historian kuluessa on nähty miten katumus on pannut liikkeelle syvällekäyviä muutoksia. Lutherista ja hänen työtovereistaan lähtenyt liike muutti vähitellen Euroopan, rakensi uudenlaisen protestanttisen kulttuurin erityisesti kansankielen

varassa. Siihen Agricolan työ liittyi. Tänä reformaation juhluvuo­nna tätä uudistusprosessia kuvaava tutkielma on julkaistu saksaksi, englanniksi ja koreaksi nimellä *Europa reformata 1517–2017*.

Esimerkin katumuksen ihmismieltä ja yhteisöllistä eetosta muuttavasta voimasta voi ottaa myös varhaisemmilta vuosisadoilta. Kun kristinusko alkoi levitä 800-luvulla, Pohjolan apostoliksi kutsutun, benedektiiniläismunkki **Ansgarin** lähetys perustui lempeään neuvottelutaitoon. Hän selvitti kovuutta ihailevassa yhteiskunnassa, miten uusi usko muuttaisi elämän laatua paremmin kuin väkivalta ja kovuus, siitä olisi hyötyä arkielämässäänkin. Ripissä kysyttiin sydämen katumusta ja milloin se sisäistettiin, mielenlaatu alkoi kokonaisuudessaan muuttua myös yhteisössä. Näin ymmärrettynä voidaan sanoa kristinuskon tulleen Pohjolaan ”kyynelten hyveenä” (*Tugend der Träne*).

Sisäistetty katumus liittyy ihmisen kutsumukseen, jolla hän haluaa muuttaa maailmaa ympärillään. Tämä alkaa siitä, että katumuksen myötä ihminen ymmärtää mitä hän sydämensä syvyydessä oikeasti on. Mitkä rakennuspuut kannattelevat häntä, mihin hänen tulisi elämänsä käyttää. Lutheriin on liitetty ajatus siitä, että jokaisen ihmisen tulisi uskoa siihen, että hänellä on Luojansa hänelle antama tehtävä maailmassa.

Käydessäni työtehtävissä Wittenbergissä lähes kaksikymmentä vuotta sitten suuntasin askeleeni Luthertalolle (*Lutherhaus*), entiseen augustinolaisluostariin. Se oli käynyt Mikael Agricolalle tutuksi hänen opiskeluaikanaan Wittenbergissä. Pysähdyin puolihämärään porttikäytävään, joka johti puutarhaan. Ryhdyin lukemaan sen holvista tekstiä, joka on vuosia askarruttanut mieltäni: *Niemand lasse den Glauben daran fahren, dass Gott an ihm eine große Tat will*. Suomeksi: ”Älköön kukaan menettäkö uskoaan siihen, että Jumala hänen kohdallaan haluaa tehdä suuren teon.” Tässä ei ole kyse nk. suurmiesten- ja naisten elämästä vaan meistä

kaikista. Jokaisella on Luojamme näkökulmasta mahdollisuus nk. suureen tekoon. Sen suuruutta ei kuitenkaan mitata ulkonaisiin mittapuuihin.

Luther itse ei elätellyt ajatusta, että hänestä itsestään tulisi jotain ulkonaisesti merkittävää tai että hänellä oli suuri rooli aikakausien murroksessa. Kun hän näet hyvästeli ystäviään mennessään munkiksi Erfurtin augustinolaisuostariin 1505 hän sanoi: ”Te ette tule kuulemaan minusta tämän jälkeen mitään.” Sisäinen omantunnon kautta saatu tehtävä muutti kuitenkin hänet ja elämän luonteen hänen ympärillään. Se uudisti Euroopan henkisen ilmapiirin.

Agricolan Rukouskirjassa 1544 Lutherin ajatukset saavat jatkoa, erityisesti rukouksessa Työn ja kutsumuksen puolesta: ”Kaikkivaltias Herra, laupias Jumala, taivaallinen Isä, joka tahdot, että jokainen on uskollinen kutsumuksessaan. Me rukoilemme armoasi: Lähetä Pyhä Henkesi sydämiimme, että osaisimme oikein ajatella, kuunnella, nähdä ja työskennellä. Anna meidän neuvonpitomme, viranhoitomme, työmme ja kaikki tekemme onnistua. Suo kaiken kääntyä sinun pyhän nimesi kiitokseksi, meidän hyödyksemme ja lähimmäisten parhaaksi Sinun rakkaan Poikasi Jeesuksen Kristuksen, meidän Herramme kautta. Amen.”

Agricola piispana ja rauhanneuvottelijana

Agricolan piispuuskausi jäi lyhyeksi, runsaan kolmen vuoden mittaiseksi 1554-1557. Tuona aikana hän piispantarkastustensa yhteydessä pyrki selventämään uuden evankelisen uskonvanhurskauden sisältöä papeille ja maallikoille. Työ ei ollut helppoa, sillä toisin kuin Keski-Euroopassa porvaristo ei ollut innostunut ajamaan uudistuksia Suomessa. Ensimmäisen piispantarkastusmatkansa Agricola teki seitsemään Turun ympäristöseurakuntaan. Sen aikana hän tuli myös Naantalın birgittalaisluostariin, jota pidettiin katolisen uskon viimeisenä linnakkeena

maassamme. Agricolan aikana nunnia hyväksyttiin vielä luostariin vaikkakin lahjoitukset luostarille ehtyivät. Abbedissana toimi Agricolan aikana **Birgitta Pedersdotter**, joka oli tuomiorovasti Johannes Petrin sisar. Luostarin viime vuosina nunnia oli 15 ja munkkeja 6. Viimeinen nunna kuoli 1591. Hienovarainen siirtyminen luterilaiseen tunnustukseen ja käytäntöön kuvastanee Agricolan vanhan kristillisen perinteen kunnioitusta ja konflikteja välttävää linjaa. Viimeisen piispantarkastuksensa Agricola teki 1555 Pöytyälle ja Närpiöön Pohjanmaalle. Närpiössä hän vihki keskiaikaiseen harmaakivikirkkotyyliin rakennetun kirkon ”Marian kunniaksi”, mikä toisaalta osoitti, kuinka lähellä keskiajan katolinen hurskauselämä oli häntä tuolloin, toisaalta se kuvasi hänen varovaista konflikteja välttävää ekumeenista ajatteluaan.

Piispantarkastuksen yhteydessä Agricola sai kuulla levottomuuksista Oulujärven ympäristössä, joissa suomalaisia uudisasukkaita oli surmattu. Erimielisyydet olivat syntyneet siitä, miten Pähkinäsaaren rauhan raja olisi tulkittava. Venäläiset väittivät suomalaisten uudisasukkaiden levittäytyneen liian pitkälle itään, mikä osin johtui siitä, että rajaa ei oltu yksiselitteisesti merkitty maastoon. Rauhanneuvottelut Iivana Julman kanssa käytiin Moskovassa talvella 1557. Agricola kuului 100-hengen ruotsalais-suomalaiseen valtuuskuntaan yhdessä arkkipiispa Laurentius Petrin kanssa. Valtuuskuntaa johti Smoolannin kuvernööri **Sten Eriksson Leijonhuvud**. Kaksikymmentäseitsemän vuotta vanhan tsaari Iivanan kansleri johti neuvotteluja. Sen loppuasiakirja allekirjoitettiin Novgorodissa.

Agricolalle matka oli kohtalokas. Pitkän talvisen rekimatkan uuvuttamana hän, reestä noustessaan, menehtyi, kun valtuuskunta oli saapunut Kyrönmäen kalastajakylään Karjalan kannaksen Uudenkirkon pitäjässä 9.4.1577. Yhtään maalausta tai piirustusta Agricolasta ei ole säilynyt, joten mielikuvamme hänestä muodostuu hänen ajattelunsa, kirjallisen ja kirkollisen elämäntyönsä perusteella,

siitä miten hän ajatteli ja rakensi luterilaista kirkkoa Suomessa kristinuskon yhteisen historian pohjalta.

Palaan ajatuksissani - siihen mistä lähdin – Turun tuomiokirkon kuoriin maalauksen eteen, joka esittää Mikael Agricolaa ja kuningas Kustaa Vaasaa. Mietin: minkä muiston haluaisin omistaa ja jättää lapsillemme ja lastenlapsillemme. Senkö kuvan suurmiehestä piispanasussa tai oppineen viitassa, joihin kirjat ja kuvat hänet yhdistävät vai toisenlaisen, jokaista meitä kenties läheisemmän koskettavan. Se liittyy sydämen katumuksen elämää uudistavaan voimaan, johon Agricolan luoma omatunnon käsite kytkeytyy. Sen ehdottomuudesta eivät nousseet vain teologiset perusoivallukset vaan myös maailmankuvaa ja kulttuuria hahmottavat uudet näkemykset.

Agricola liittyy Lutherin alkamaan uudistukseen Rukouskirjassaan, jossa hän pyytää: ”Me rukoilemme armoasi: Lähetä Pyhä Henkesi sydämiimme, että osaisimme oikein ajatella, kuunnella ja nähdä ja työskennellä.” Me tarvitsemme omantunnon ohjaamaa ajattelua ymmärtääksemme omaa itseämme ja elämää ympärillämme, kuuntelua sydämen hiljaisuudessa osataksemme valita oikeat arvot ja uutta näkökykyä löytääksemme uuden elämän perspektiivin tai – kuten Luther sanoo – nähdäksemme maailman *mit Augen Gottes*, Jumalan silmin.

Viron kirkko ja viestintä perheoikeuslainsäädäntökiistassa. Eli parisuhteiden rekisteröimisestä, synnistä ja kirkon moniäänisyydestä.

Oona Huttunen

Johdanto

Syksyn 2017 kuntavaalien myötä keskustelu paljon kiistoja ja keskustelua aiheuttaneesta perheoikeuslaista (kooseluseadus) nousi jälleen ajankohtaiseksi Virossa. Aihetta käsiteltiin myös Viron yleisradion ETV 2 -kanavan ajankohtaisohjelmassa Suud puhtaks 3.10.2017. Ohjelman aluksi kaksi pastoria kertoivat näkemyksensä lainsäädännöstä. Pian ohjelman jälkeen keskustelu perheoikeuslaista, homoseksuaalisuudesta ja kirkon moniäänisyydestä nousi odottamattomiin mittasuhteisiin.

Tässä artikkelissa kerron perheoikeuslainsäädännöstä Virossa ja Viron evankelis-luterilaisen kirkon suhtautumisesta lainsäädäntöön ja homoseksuaalisuuteen. Selvitän aiheesta käydyn keskustelun alkamista, sen kulkua ja niitä näkemyksiä, jotka perheoikeuslainsäädäntöön ja homoseksuaalisuuteen liittyen tuotiin esiin. Kuvailen myös kirkon sisältä nousseita toisistaan poikkeavia näkemyksiä aiheeseen liittyen ja sitä, miten näiden näkemysten eroavuuteen on suhtauduttu. Keskustelua perheoikeuslaista käytiin sekä kirkon piirissä, että yleisellä tasolla erityisesti lokakuun 2017 aikana. Tässä artikkelissa vertailen kirkon viestintää muuhun aiheesta tehtyyn viestintään.

Viron kirkon kannanotot homoseksuaalisuuteen liittyen 2000-luvulla

Viron evankelis-luterilainen kirkko (Eesti Evangeelne Luterlik Kirik) on vuonna 1917 perustettu ”vapaa kansan kirkko”. Viro on yksi maailman vähiten uskonnollisista maista ja Euroopan komission eurobarometritutkimuksen mukaan Euroopan uskonnottomin valtio. Vuonna 2016 Viron kirkko ilmoitti jäsenluvukseen 180 000, eli kirkon jäseniä virolaisista on hieman alle 14 prosenttia. Kirkon jäsenmaksun maksavien jäsenten määrä kuitenkin on reilusti alle tuon luvun, noin 30 000. Viron kahteen ortodoksiseen kirkkoon kuuluu yhteensä noin saman suuruinen osuus väestöstä kuin Viron luterilaiseen kirkkoon. Kirkon jäsenyys ja erityisesti tunnustuksellinen kristillisuus ovat kuitenkin osa siis vain harvan Virossa asuvan elämää.

Tarton yliopiston kirkkohistorian professori **Riho Altnurme** on kuvannut Baltian luterilaisten kirkkojen eronneen toisistaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen siten, että Latvian ja Liettuan kirkot ovat valinneet konservatiivisen linjan opilleen, kun puolestaan Viron kirkko on opiltaan lähempänä Skandinavian ja Saksan liberaaleja luterilaisia kirkkoja. Näkemyksissään homoseksuaalisuuden suhteen Baltian luterilaiset kirkot ovat kuitenkin olleet hyvin samoilla linjoilla, mistä kertovat esimerkiksi aiheesta 2000-luvulla yhdessä tehdyt kannanotot ja kirjeet kirkkojen johtajille.

Ruotsin kirkko päätti lokakuussa 2005 alkaa siunata myös samaa sukupuolta olevien rekisteröityjä parisuhteita. Baltian luterilaiset kirkot olivat Ruotsin kirkkoon yhteydessä muun muassa Porvoon kirkkoyhteisön myötä ja Ruotsin kirkon päätös herätti niissä huolta. Viron kirkon silloinen arkkipiispa **Andres Pöder** allekirjoitti 6.3.2006 yhdessä Latvian ja Liettuan luterilaisten kirkkojen arkkipiispojen kanssa kriittisen kirjeen Uppsalan arkkipiispa **Karl Gustav Hammarille** ja Luterilaiselle maailmanliitolle. Kirjeessään piispat kertoivat olevansa pahoillaan Ruotsin kirkon

ratkaisusta ja ilmoittivat, etteivät sen vuoksi ole enää kykeneviä jatkamaan yhteistyötä kaikkien Ruotsin kirkon pastorien kanssa. Piispat kokivat Ruotsin kirkon päätöksen olevan vastoin kristillisiä perinteitä sekä opetusta ja toivoivat Luterilaisen maailmanliiton jäsenkirkkojen ottavan kantaa tilanteeseen. Baltian piispojen kirje johti Porvoon kirkkoyhteisön kirkkojen neuvotteluihin samaa sukupuolta olevien pariin suhteista ja niiden siunaamisesta joulukuussa 2006. Viron kirkko edustajanaan **Randar Tasmuth** korosti keskusteluissa ”perinteistä perheen ja avioliiton sekä perhearvojen tukemisen tarvetta”. Viron kirkko huomautti neuvotteluissa myös ”traditionaalisten perheiden” tuentarpeesta ja ettei sillä riitä resursseja homopariin tilanteen selvittämiseen. Muut perustelut Viron kirkon näkemykselle olla siunaamatta samaa sukupuolta olevia pareja olivat ekumeeniset suhteet, kristilliset traditiot ja tasavertainen lähimmäisenrakkaus. Kirkko ei tuonut esiin kantaansa esimerkiksi parisuhteiden rekisteröimistä tai siviiliavioliittoa kohtaan tai ottanut suoraan kantaa homoseksuaalisuuteen liittyen. Toisin toimittiin Latvian kirkossa, jossa Ruotsin kirkon kuvattiin siunaavan virallisesti syntiä.

Toinen 2000-luvulla Viron kirkon suhdetta homoseksuaalisuuteen kuvannut tapahtuma sijoittui noin kolmea vuotta myöhempään ajanjaksoon, marraskuun 2009 lopulle. Tällöin Viron kirkolliskokous otti virallisesti kantaa ”homoseksuaaliseen käyttäytymiseen kirkoissa ja kirkon yhteydessä”. Kirkolliskokouksen kannanoton mukaan samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhteen siunaaminen tai vihkiminen eivät olleet Raamatun ja kristillisen uskon mukaista. Kirkolliskokous ilmaisi myös, että Viron kirkon ja tällaisia parisuhteita siunaavien kirkkojen välillä on niin selkeä ero kristillisen uskon ja kirkon opetuksen ymmärtämisessä, että tuo ero estää alttari- ja saarnatuoliyhteyden toteutumisen kirkkojen välillä.

Viron evankelis-luterilaisen kirkon näkemys samaa sukupuolta olevien parisuhteista, niiden rekisteröimisestä tai avioliitosta oli varsin johdonmukainen koko 2000-luvun ajan. Homoseksuaalisuuden luonteeseen, synnynnäisyyteen ja raamatunmukaisuuteen tai -vastaisuuteen ei otettu virallisesti kantaa. Myöskään samaa sukupuolta olevien pariin parisuhteiden rekisteröimistä ei nähty ongelmalliseksi itsessään. Näiden parisuhteiden siunaaminen ja mahdollinen kirkollinen avioliittoon vihkiminen sen sijaan olivat keskustelun ytimenä. Viron kirkon näkemyksen mukaisesti kirkkojen ei tullut siunata tai vihkiä samaa sukupuolta olevia pareja. Perusteluina näkemykselle olivat säännönmukaisesti kirkon oppi ja kristillinen usko.

Perheoikeuslaki Virossa

Huhtikuussa 2014 40 virolaista kansanedustajaa esitti eduskunnalle luonnoksen laista, joka mahdollistaisi kahden samaa sukupuolta olevan aikuisen ihmisen parisuhteen oikeudellisen rekisteröimisen. Myöhemmin lakiesitys laajennettiin koskemaan myös eri sukupuolta olevia pareja. Keskustelu tästä perheoikeuslaista (*kooseluseadus*) alkoi vilkkaasti sekä yhteiskunnassa että kirkon piirissä. Viron kirkkojen neuvosto, johon myös Viron evankelis-luterilainen kirkko kuului, otti keskusteluun välittömästi kantaa ilmoittamalla, että perheoikeuslaki hämärtäisi avioliiton merkitystä ”miehen ja naisen välisenä liittona, joka oli paras vaihtoehto lapsen kasvattamiseen”. Myös suuri osa muusta yhteiskunnasta vaikutti olevan kirkkojen neuvoston linjalla, sillä toukokuun 2014 loppuun mennessä yli 200 000 protestiviestiä lähetettiin kansanedustajille ja 44 000 virolaista allekirjoitti vetoimuksen siitä, että perheoikeuslaista tulisi järjestää kansanäänestys.

Argumentointi perheoikeuslakia vastaan perustui ajatuksiin lapsen oikeudesta kahteen eri sukupuolta olevaan vanhempaan ja eri sukupuolten välisen suhteen

biologisista perusteista. Keskustelussa tuotiin esiin myös näkemystä siitä, että perheoikeuslain myötä seuraavaksi hyväksyttäisiin valtiollisesti rekisteröitäviksi myös useampien kuin kahden osapuolen väliset tai esimerkiksi nekrofiliset suhteet. Argumentit olivat lähes samoja sekä kirkon ja sen edustajien että kansanedustajien ja tavallisten kirkkoon kuulumattomien kansalaisten kannanotoissa ja näkemyksissä. Perheoikeuslaista käydyssä keskustelussa viitattiin myös Raamattuun enemmän kuin juuri missään Virossa 2000-luvulla käydyssä keskustelussa aiemmin.

Elokuussa 2014 Viron yleisradio *Eesti Rahvusringhääling* teetti tutkimuksen virolaisten näkemyksistä perheoikeuslakia kohtaan. Kyselytutkimuksen mukaan 34 prosenttia virolaisista kannatti perheoikeuslakia ja 55 prosenttia vastusti. Perheoikeuslaki kuitenkin hyväksyttiin Viron eduskunnassa 9.10.2014. Laki mahdollisti parisuhteen rekisteröimisen sekä samaa että eri sukupuolta oleville pareille ja oli siten ensimmäinen Virossa ja koko entisen Neuvostoliiton alueella perhesuhteista säädetty sukupuolineutraali laki.

Parisuhteensa rekisteröimisen myötä pariskunnan välille muotoutui kumppanuussopimus (*kooseluleping*). Terminologisesti Virossa oltiin varsin tarkkoja sen suhteen, etteivät kumppanuussopimus ja avioliitto olleet sama asia. Parisuhteen rekisteröimisen ja kumppanuussopimuksen solmimisen myötä pari kuitenkin sai saman valtiollisen tunnustuksen, oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliitossa olevat paritkin.

Vaikka virallisesti laki astuikin voimaan jo tammikuussa 2016, käytännössä sen toimeenpano oli vielä syksyllä 2017 kesken. Kun perheoikeuslaista äänestettiin, esityksen läpimenoon vaadittiin yksinkertainen enemmistö. Kansanedustajista 40 äänesti esityksen puolesta, 38 vastaan ja 10 tyhjää. Tämä riitti. Lain täytäntöönpanosäädöksistä äänestettäessä kuitenkin vaadittiin ehdoton enemmistö

äänistä, sillä täytäntöönpanosäädökset olisivat voimaan tullessaan muuttaneet sekä hallinto- että yksityisoikeuden lakeja sekä kansalaisuuslainsäädäntöä.

Perheoikeuslain täytäntöönpanosäädösten voimaantuminen olisi vaatinut 51 ääntä, mutta säädöksiä ei puoltanut tarpeeksi moni kansanedustaja.

Virossa oltiin siis vuoden 2016 alussa tilanteessa, jossa perheoikeuslaki astui voimaan ja parisuhteiden rekisteröiminen tuli mahdolliseksi, mutta aihetta koskevia täytäntöönpanosäädöksiä ei ollut. Notaarit saivat luvan rekisteröidä parisuhteita, mutta kukaan ei tiennyt tarkalleen, kuinka se tulisi tehdä. Käytännön ongelmia oli ainakin sen suhteen, etteivät notaarit voineet parisuhdemuodon nimestä huolimatta rekisteröidä rekisteröityjä parisuhteita virallisesti mihinkään. Tämän vuoksi ihmisten oli ainakin teoriassa mahdollista solmia useampi kumppanuussopimus samaan aikaan eikä kumppanuussopimuksia voinut purkaa. Vaikka parisuhteiden rekisteröimisen mahdollistava laki olikin siis voimassa, oli sen puutteellisuus niin merkittävää, etteivät virolaiset parisuhteensa rekisteröimistä suunnitelleet pariskunnat ymmärrettävistä syistä tarttuneet mahdollisuuteen kovinkaan innokkaasti. Kun perheoikeuslaista keskusteltiin ennen sen voimaantuloa, tuhansien pariin odotettiin rekisteröivän parisuhteensa. Ensimmäisten vuoden ja yhdeksän kuukauden aikana pareja oli kuitenkin vain 59.

Keskustelu perheoikeuslaista alkaa uudelleen

Keskustelu perheoikeuslaista nousi pintaan lokakuun alkupäivinä 2017 ensin yleisellä ja sitten kirkollisella tasolla. Virossa pidettiin kunnallisvaalit 15.10 ja konservatiivipuolue *Eesti Konservatiivne Rahvaerakond* (EKRE) kampanjoi alkusyksyn ajan tavoitteellaan kumota perheoikeuslaki. EKRE oli tavoitellut samaa lopputulosta mukanaan joitakin keskusta- ja oikeistopuolueiden jäseniä jo marraskuussa 2015, helmikuussa 2016 ja toukokuussa 2016. Puolueen perusteet perheoikeuslain

kumoamiselle olivat lain aiheuttamat oikeudelliset sekaannukset ja mahdolliset tulevat oikeuskiistat. Laista äänestettiin 18.10. ja valtaosa kansanedustajista vastusti lain kumoamista.

EKRE saattoi perheoikeuslain jälleen aktiiviseen keskusteluun, joten se nostettiin 3.10.2017 teemaksi myös Viron yleisradion (*Eesti Rahvusringhääling*) ETV 2 -kanavan ajankohtaisohjelmaan *Suud puhtaks*. Teemana ohjelmassa oli aina jokin ajankohtainen puheenaihe, kuten seksuaalinen häirintä, Katalonian ja Espanjan välinen tilanne, rattijuopumukset tai esimerkiksi Viron koulutustilanne. Lokakuun lopulla 2017 keskustelun aiheena oli korruptio, jota oli ilmennyt viime aikoina sekä Tallinnan että Tarton kaupunkien johdoissa. Teemat ajankohtaisohjelmassa olivat siis varsin kiistanalaisia ja tunteitakin keskustelijoissa herättäviä. Samaan sarjaan sopi hyvin myös yhteiskunnassa kiistanalaiseksi koettu perheoikeuslaki.

Suud puhtaks -ohjelman jaksot jakautuivat kahteen osaan, ensimmäiseen alle 10 minuutin johdantoon ja toiseen, reilun tunnin mittaiseen keskusteluun. Osien välissä kanavalla näytettiin uutiset. Perheoikeuslakia käsittelevän jakson alkuosassa kaksi Viron evankelis-luterilaisen kirkon pastoria kertoivat lyhyesti omat näkemyksensä laista. Tämä keskustelu toimi ikään kuin johdantona keskustelulle, joka aiheesta käytiin suuremmalla osanottajajoukolla ja pidemmällä ajalla noin tuntia myöhemmin. Keskusteluun osallistuivat Ristin seurakunnan pastori **Annika Laats** ja Tallinnan Jaanin seurakunnan pastori **Arne Hiob**. Molemmilta kysyttiin, pitäisikö samaa sukupuolta olevilla pareilla olla oikeus parisuhteen valtiolliselle rekisteröimiselle. Laats vastasi myöntävästi ja arvioi perheoikeuslain mahdollisen perumisen vain muuttavan yhteiskuntaa onnettommaksi. Hiobin mukaan samaa sukupuolta olevien parien oikeudessa parisuhteen valtiolliselle rekisteröimiselle oli paljon pohdittavaa ja haasteita ja hän vastasi kysymykseen kieltävästi.

Kummankin pastorin näkemys avioliitosta oli sama. Avioliiton nähtiin olevan miehen ja naisen välinen liitto, mutta Annika Laats kertoi olevansa valmis siunaamaan myös samaa sukupuolta olevia pareja, mikäli kirkko sallisi sen. Viron evankelis-luterilainen kirkko ei kuitenkaan sallinut samaa sukupuolta olevien parien siunaamista ja Laats kertoi, ettei ollut rikkonut sääntöjä. Avioliitosta keskustellessa Arne Hiob kuvasi pelkoa siitä, että avioliitto ja rekisteröity parisuhde sekoittuisivat. Hänen mukaansa erilliset kirkon hallinnoima (eri sukupuolia olevien) avioliitto ja valtion hallinnoima (samaa sukupuolta olevien) rekisteröity parisuhde eivät taanneet vielä asioiden erillään pysymistä.

Reilun vuorokauden Suud puhtaks -ajankohtaisohjelman jälkeen Viron evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispa **Urmäs Viilma** otti virkaroolissaan keskusteluun kantaa omalla Facebook-sivullaan ”Peapiiskop Urmäs Viilma”. Viilma kertoi Hiobin kuvanneen Suud puhtaks -ohjelmassa Viron kirkon nykyisen näkemyksen siitä, että koska samaa sukupuolta olevien parien yhteiselön mahdollistava laki johtaisi avioliiton käsitteen hämärtymiseen ja uudelleen määrittelemiseen, Viron kirkko ei voinut hyväksyä perheoikeuslakia ja sen täytäntöönpanosäädöksiä. Viilman mukaan niin pitkään kuin ei ollut sellaista sopimusta, että avioliitto ja samaa sukupuolta olevien parien rekisteröity parisuhde pysyisivät erillään toisistaan, perheoikeuslain suhteen ei voitu edetä eteenpäin. Viilma kiitti Arne Hiobia hänen esiintymisestään ohjelmassa.

Facebook-päivityksessään arkkipiispa Viilma kertoi myös, että Annika Laatsin perheoikeuslakia ja samaa sukupuolta olevien parien parisuhteiden siunaamista kannattaneet näkemykset olivat kirkon oppien vastaisia. Viilma sanoi myös, että Laats ”aiheutti asialla sekaannusta ja kysymyksiä katsojissa, jotka eivät ymmärtäneet, kuinka saman kirkon hengelliset työntekijät voivat omissa vastauksissaan esittää niin vastakkaiset näkemykset”. Viilma kuvasi olevansa pahoillaan siitä, että Annika Laatsin näkemyksien vuoksi hän ja kaikki muutkin

kirkon edustajat joutuivat selittämään kirkon näkemyksiä asiasta ja sitä, ”kuinka on mahdollista, että Viron kirkon hengelliset työntekijät eivät julista kirkkonsa opetuksen linjan mukaista sanomaa”.

Facebook-päivityksensä lopussa Urmas Viilma kuvasi vielä Viron kirkon näkemyksien muuttumattomuutta ja kuvasi ”homoseksuaalisen toiminnan”, samoin kuin ”heteroseksuaalisten avioliiton ulkopuolisten seksuaalisuhteiden” olevan Jumalan tahdon vastaisia ja siten syntiä. Viilma muistutti Jeesuksen käskystä rakastaa Jumalaa ja lähimmäistä, ”mukaan lukien syntistä lähimmäistä”, mutta huomautti myös, että ”Jeesus ei oikeuttanut syntiä, eikä hyväksynyt syntistä elämäntapaa”. Facebook-vastineessaan Suud puhtaks -ohjelmassa käytyyn keskusteluun Viron evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispa Urmas Viilma siis otti kantaa keskusteluun osallistuneiden näkemyksiin, että julisti kirkon suulla homoseksuaalisuuden olevan syntiä. Aiemmin kirkon kannanotot olivat liittyneet ainoastaan kysymykseen avioliitosta ja parisuhteiden siunaamisesta, nyt myös Viilma ja siten koko Viron evankelis-luterilainen kirkko julisti osana parisuhdekeskustelua näkemyksensä myös homoseksuaalisuudesta.

Viron evankelis-luterilaisen kirkon arkkipiispa Urmas Viilman facebook-päivityksen jälkeisenä päivänä keskustelu perheoikeuslaista ja erityisesti kirkon suhtautumisesta siihen levisi laajalti Viron yhteiskunnalliseen, ei-kirkolliseen viestintään. Virolainen päivälehti *Postimees* ja internetjulkaisu *Delfi* julkaisivat edellisenä päivänä käydystä keskustelusta koosteet välittömästi. Annika Laatsista julkaistiin pitkä henkilökuva lokakuun aikana Delfissä, *Postimees* -lehdessä ja *Eesti Päevaleht* -sanomalehdessä. Yhteiskunnallinen viestintä aiheen piirissä keskittyi aluksi tilanteen kuvailuun ja tämän jälkeen esittelemään erityisesti Annika Laatsia ja hänen näkemyksiään perheoikeuslaista ja samaa sukupuolta olevien parien siunaamisesta. Myös teologit sekä Tarton yliopiston että Viron evankelis-

luterilaisen kirkon piiristä saivat näkemyksilleen poikkeuksellisen paljon mediatilaa Viron yleisradio ERR:n ja Postimees -lehden kirjoituksissa aiheista.

Perjantaina 6.10.2017 Viron yleisradio ERR teki jatko-osan tiistaiselle Suud puhtaks -ohjelmalle kutsumalla jälleen kaksi pastoria keskustelemaan perheoikeuslaista ja erityisesti pastori Annika Laatsin ja arkkipiispa Urmas Viilman näkemyseroista ja kommenteista asian suhteen. Pastorit **Tauno Toompuu** ja **Kristjan Luhamets** olivat kommentoineet tilannetta aiemmin jo muissa medioissa ja Viron yleisradio kutsui heidät kertomaan kirkon näkökannasta ja perusteista asiaan. Suud puhtaks -ohjelman jatko-osa lähetettiin suorana lähetyksenä televisiossa ja internetissä. Koska aiemmassa keskustelussa oli vedottu Raamattuun, ohjelmassa perehdyttiin homoseksuaalisuutta koskeviin raamatunkohtiin ja jopa niiden eri vironnuksiin. Pastoreista kumpikin tunnusti keskustelussa, ettei aiheesta ollut käyty keskustelua kirkon sisällä ja että nyt voisi olla sen aika. Kiinnostavaa oli kuitenkin se, ettei Viron kirkon arkkipiispa Urmas Viilma esiintynyt ohjelmassa. Viron yleisradion päätös antaa mediatilaa myös muille Viron evankelis-luterilaisen kirkon pastoreille mahdollisti kriittisen keskustelun kirkon opista.

Viron yleisradio ERR:n jatko-osa Suud puhtaks -keskusteluohjelmalle antoi tilaa kirkon moniäänisyydelle ja kriittiselle keskustelulle kirkon näkemyksistä ja niiden perusteista. Ohjelmassa nähtyä laadukasta ja kunnioittavaa keskustelua kirkon oppien ja näkemysten teologisista perusteista ei käyty kirkon omissa medioissa, joissa kerrottiin ainoastaan kirkon virallisesta kannasta tai linkitettiin aiheesta muiden tekemiä artikkeleja. Kirkon kannalta tilanne oli ristiriitainen. Aiheen myötä kirkon saama mediatila ja esimerkiksi juurikin tuo Raamatun lukeminen Viron yleisradion suorassa lähetyksessä olivat jotain hyvin poikkeuksellista virolaisessa valtamediassa. Syy keskusteluun ja median kiinnostukseen oli kuitenkin ongelmallinen, sillä se herätti kirkon moniäänisyyden kansan tietoisuuteen.

Kun virolaisten ei-kirkollisten medioiden huomio oli aluksi kiinnittynyt pastori Annika Laatsiin ja hänen näkemyksiinsä samaa sukupuolta olevien parien parisuhteiden siunaamisista, pian huomion keskipisteeksi alkoi muotoutua jo arkkipiispa Urmas Viilman Facebook-päivityksessä huomioitu kirkon moniäänisyys. Kysymys siitä, saiko kirkossa olla moniäänisyyttä ja oliko pastoreilla sananvapaus, herätti kiinnostusta myös kirkon ulkopuolella. Tähän pohdintaan arkkipiispa Urmas Viilma vastasi 9.10.2017 artikkelillaan ”Suud täis ehk Kas kirikus võib olla usuvabadus” (Suut täynnä eli voiko kirkossa olla uskonnonvapaus). Artikkelin julkaistiin Postimees -lehdessä ja jo sen nimi osoitti tekstin liittyvän olennaisesti Suud puhtaks -ohjelmasta alkaneeseen keskusteluun.

Postimees -lehden artikkelissaan Viron kirkon arkkipiispa Urmas Viilma otti kantaa keskusteluihin sekä homoseksuaalisuudesta ja sen syntyisyydestä että kirkon moniäänisyydestä. Viilman mukaan keskustelusta voitiin havaita, että ”kristillinen sanoma on unohdettu ja ihmisten henkilökohtainen kirkkokokemus on puutteellinen”. Viilma korosti kaikkien ihmisten olevan syntisiä ja että vaikka Jumala rakastaakin myös homoseksuaaleja, kuuluu kirkon tehtäviin julistaa sanomaa myös ihmisen syntisyydestä. Urmas Viilman facebook-päivityksestä nostettu huomio homoseksuaalisuuden syntyisyydestä oli herättänyt huomiota ja Viilma pyrki todennäköisesti tällä korostuksella tarkentamaan näkemystään aiheesta. Lausahdus aiheesta kommentoineiden ihmisten kirkkokokemuksen puutteesta ja kristillisen sanoman unohtamisesta antoi kuitenkin olettaa, että aiheesta kommentoineet ihmiset ja media ovat olleet tietämättömiä kristinuskon opeista.

Myös Viron presidentti **Kersti Kaljulaid** oli osallistunut keskusteluun kirkon moniäänisyydestä kommentoimalla, että Annika Laatsin kertomien näkemysten myötä hän luottaa, että kirkossa toteutuu sananvapaus. Urmas Viilman mukaan Viron kirkossa oli sananvapaus, mutta hän teki tarkan eron sananvapauden ja

uskon(non)vapauden välille. ”Sananvapaus on myös kirkossa ollut, mutta me emme voi harjoittaa kirkossa uskonvapautta”. Pastoreilla, kuten myös muilla kirkon edustajilla, oli siis sananvapaus puhua, mutta vain kirkon virallista kantaa. Sen vastaisten näkemysten julkistaminen ei siis Viilman mukaan kuvannut sananvapautta vaan sitä, että henkilö uskoi eri tavoin kuin kirkko opettaa. Kirkon sisällä ei Viilman artikkelin perusteella ollut mahdollista olla muita näkemyksiä kuin kirkon virallinen kanta, sillä ”emme voi harjoittaa kirkossa uskonvapautta”. Ajatusta tuki Viilman aiempi korostus siitä, että Annika Laatsia puolustaneet olivat kirkon ulkopuolisia ja uskosta osattomia, ja siten omasta kristinuskottomuudestaan johtuen eri mieltä kuin kirkon virallinen oppi. Keskustelu siitä, voisiko kirkon sisällä ajatella joistakin kysymyksistä esimerkiksi seksuaalisuuteen liittyen monin eri tavoin, päättyi arkkipiispan osalta yksiselitteisesti kieltävään vastaukseen.

Kirkon edustajien välinen näkemysero samaa sukupuolta olevista pareista ja heihin suhtautumisesta oli aihe, joka kiinnosti lokakuussa 2017 myös kirkosta erillään olevia virolaisia. Aiheesta julkaistiin kuukauden aikana lukuisia artikkeleja ja lehtijuttuja. Viron kirkon lehti *Eesti kirik* ja konservatiiviskristillinen julkaisu *Meie kirik* ei puolestaan julkaissut aiheesta ensimmäisinä päivinä lainkaan omia artikkeleita, vaan jakoivat ainoastaan muissa lehdissä ja medioissa julkaistuja tekstejä. Näin ollen kirkon arkkipiispan julkaisemat näkemykset olivat ainoaa kirkon ”omaa viestintää” Suud puhtaks -ajankohtaisohjelman keskustelun jälkeisinä päivinä - ja näin koko kirkon ääni keskustelussa.

Johtopäätökset

Alkusyksyn 2017 ajan käyty keskustelu perheoikeuslaista nousi pintaan myös Viron evankelis-luterilaisen kirkon piirissä, kun lokakuun 2017 alussa kaksi Viron kirkon pastoria kutsuttiin Viron yleisradio ERR:n Suud puhtaks -ohjelmaan kertomaan

näkemyksensä perheoikeuslaista ja samaa sukupuolta olevien pariin parisuhteiden siunaamisesta. Kirkon omissa medioissa kannanottoja tai näkemyksiä aiheesta ei julkaistu, joten kirkon äänenä keskustelussa toimi arkkipiispa Urmas Viilma. Muissa medioissa puheenvuoroja saivat myös muut yhteiskunnalliset vaikuttajat, pastorit ja teologit.

Viron kirkon viesti kuului vain arkkipiispan kannanotoissa, muilta osin kirkon viestintä perustui yhteiskunnallisten lehtien julkaisemien artikkelien eteenpäin jakamiseen. Varsinaisia omia artikkeleja tai kirkon kannanottoja aiheesta ei tehty. Asiaan todennäköisesti vaikutti keskustelun nopeatahtisuus, sillä aiempien homoseksuaalisuuteen liittyneiden keskustelujen aikana Viron kirkolla oli ollut reilusti aikaa laatia teksti sen virallisesta näkemyksestä. Sosiaalinen media teki tästä keskustelusta kuitenkin hyvin erilaista myös nopeudeltaan, eikä kirkollinen viestintä pysynyt sen tahdissa. Tästä syystä Viron kirkon ääneksi muodostui perheoikeuslainsäädännöstä käydyssä keskustelussa arkkipiispa Urmas Viilman kannanotot.

Aluksi arkkipiispa Urmas Viilman viestinnästä ilmeni huoli siitä, että kirkon jäsenistö ymmärtää kirkon näkemyksen väärin tai muuttuneeksi. Viilma esimerkiksi kuvasi Annika Laatsin aiheuttaneen katsojissa sekaannusta ja kysymyksiä. Yhteiskunnallisessa viestinnässä vastaavaa huolta ei ollut havaittavissa, mikä johtunee siitä, ettei lukijoita mielletty todennäköisesti samalla tavalla yhdeksi homogeeniseksi yhteisöksi. Urmas Viilman myöhemmässä artikkelissa tämä huoli kehittyi me vastaan muut -asetelmaksi korostaen sitä, että perheoikeuslain puolustajilla ei ole ”henkilökohtaista kirkkokokemusta” ja he ovat unohtaneet kristillisen sanoman. Näin arkkipiispa Viilma korosti viestinnässään sitä, että kirkolla ja sen jäsenistöllä on vain yksi mielipide aiheesta, toisinajattelevat eivät ole kirkon ”todellisia jäseniä”. Viilman tekstistä ilmeni selkeästi, että kirkon

jäsenistön tulee ajatella erityisesti homoseksuaalisuudesta tietyllä, kirkon virallisen linjan mukaisella tavalla.

Viron evankelis-luterilaisen kirkon näkemys/näkemykset perheoikeuslainsäädäntöä kohtaan herättivät huomiota myös yhteiskunnallisessa viestinnässä. Virolaiset kaupalliset aikakausi- ja sanomalehdet huomioivat aluksi lähinnä pastori Annika Laatsin näkemyksiä, eivätkä antaneet tilaa toiselle keskusteluun osallistuneelle pastorille Arne Hiobille tai esimerkiksi Viron kirkon arkkipiispa Urmas Viilmalle. Viestinnässä välittyi välittömästi Suud puhtaks -ohjelman keskustelun jälkeen ajatus siitä, että myös kirkon sisällä voi olla erilaisia näkemyksiä perheoikeuslainsäädäntöön liittyen ja Annika Laatsin näkemyksistä kertominen toimi esimerkkinä tästä. Suud puhtaks -ohjelman jatko-osan myötä lehdistö antoi yhä enemmän tilaa kirkon moniäänisyydelle selvittäen kirkon näkemysten teologisia perusteita.

Viron kirkon arkkipiispa Urmas Viilma pääsi osallistumaan keskusteluun ainoastaan omalla palstallaan Postimees -lehdessä. Arkkipiispan kanta kirkon virallisena ja ainoana kantana erottui muiden pastorien ja teologien näkemyksistä sitenkin selkeästi, että hänen artikkelinsa kuten myös facebook -päivityksensä olivat selkeästi muusta viestinnästä erillistä.

Viron evankelis-luterilaisen kirkon pastorien välinen keskustelu perheoikeuslainsäädäntöön liittyen johti yhteiskunnalliseen keskusteluun kirkon edustajien eri näkökulmista. Aluksi keskustelu painottui homoseksuaalisuuteen ja sen synnillisyyteen ja samaa sukupuolta olevien pariin parisuhteiden siunaamiseen, mutta sen suunta muuttui hyvin pian kohti kirkon moniäänisyyttä. Arkkipiispa Urmas Viilman mukaan kirkon sisällä ei voinut olla sellaista uskonvapautta, joka yhteiskunnallisessa keskustelussa oli tulkittu kirkon moniäänisyydeksi. Yhteiskunnalliset viestijät kuitenkin ovat antaneet tilaa kirkon

sisällä eri tavoin ajatteleville pastoreille ja muille kirkon jäsenille, mikä korosti kirkollisen ja yhteiskunnallisen viestinnän eroa. Kirkollisen viestinnän kanta kun oli se, ettei moniäänisyyttä ollut tai saanut olla, yhteiskunnallinen viestintä puolestaan todisti sen olemassaolon.

Viron evankelis-luterilaisen kirkon tulevaisuuden kannalta on kiinnostavaa seurata, mihin keskustelu kirkon moniäänisyydestä johtaa. Jo nyt facebookin keskusteluissa ja muilla keskustelupalstoilla huomaa, että sekä arkkipiispa Urmas Viilmalla että pastori Annika Laatsilla on mielipiteineen reilusti kannattajia. On ilmeistä, että Viron kirkon sisällä ajatellaan joistakin asioista eri tavoin. Kirkon moniäänisyyden tunnustamattomuus aiheuttaa ristiriidan kirkon sisällä, sillä arkkipiispa Urmas Viilman näkemys siitä, että kaikki Viron kirkon todelliset jäsenet ajattelisivat kaikesta samoin, ei ole realistinen.

Lähteet

Altnurme, Riho

Estonian church lige in the second period of Independence. History of Estonian Ecumenism. Tallinna: Council of Estonian Churches 2009.

Eesti Rahvusringhääling (Suud puhtaks, ”Suud puhtaks” jätk)

www.err.ee

Peapiiskop Urmas Viilma

www.facebook.com/urmas.viilma

Urmas Viilma: suud täis ehk Kas kirikus võib olla usuvabadus

https://arvamus.postimees.ee/4270333/urmas-viilma-suud-tais-ehk-kas-kirikus-voib-olla-usuvabadus?utm_source

NÄYTTELY

Luther ja Leipzig

Veli-Matti Huhta

Reformaation 500-vuotisjuhlien merkeissä on Leipzigin kaupungin historiallisessa museossa ollut esillä mielenkiintoinen Luther im Disput -näyttely. Se valottaa Leipzigin disputaation ja Saksin reformaation historiaa sekä uskonpuhdistuksen ja kirjapainotaidon elimellistä suhdetta.

Nyky aika tuntee Leipzigin ennen kaikkea musiikin suurkaupunkina. Siellä toimii Gewandhausorchester, Tuomaskirkon poikakuoro ja Leipzigin ooppera. Leipzigin tekijä puolet elämäntyöstään Johann Sebastian Bach, syntyi ja kävi koulua Richard Wagner; kaupungin säveltäjiä ovat olleet Felix Mendelssohn, Robert ja Clara Schuman, Max Reger. Suomalaisista sieltä hakivat oppiaan ainakin Martin Wegelius, Robert Kajanus, Ilmari Krohn ja Aarre Merikanto.

Leipziglainen musiikkitraditio ulottuu Bachin aikoja kauemmas; kuuluisaa Collegium Musicumia olivat ennen Bachia johtaneet Johann Kuhnau ja Georg Philipp Telemann. Ooppera (Euroopan kolmanneksi vanhin) perustettiin 1693. Thomanerchor sai alkunsa 1212 – samana vuonna jolloin musiikkikasvatuksesta kuuluisa Thomasschule, jossa Bach siis ”kanttorina” viisisataa vuotta myöhemmin opetti.

Kukoistava musiikkitraditio kieli siitä, että Leipzig on ollut iso, tärkeä ja varakas kaupunki jo pitkään. Saksin vaaliruhtinas Fredrik I ja hänen veljensä Meissenin rajakreivi Vilhelm II perustivat Leipzigiin yliopiston 1409, osittain kaiki Prahän yliopistosta Jan Hussin tapauksen johdosta evakkoon lähteneen saksankielisen opettajakunnan tarpeisiin. Gutenbergin mallin mukaisia kirjapainoja perustettiin kaupunkiin noin vuodesta 1480 lähtien (Konrad Kachelofen oli alan ensimmäisiä suuria leipziglaisia nimiä).

Luther ja Lotter

Yliopisto teki Leipzigiä tieteen ja sivistyksen, kirjapainot kirjojen painamisen, markkinoinnin ja myynnin kaupungin. Tästä traditiosta muistuttavat vuosittaiset kirjamesut, joita on järjestetty 1600-luvun alusta saakka. Vuonna 1632 Leipzigin messut nousivat saksalaisen kielialueen johtaviksi, Frankfurtin ohi, ja Leipzigiä tuli Keski-Euroopan kirjakaupan keskus. Messujen asema säilyi toisen maailmansodan päättymiseen asti, jolloin Frankfurt palasi johtopaikalle. Toinen traditiosta muistuttava instituutio on kaupungin kirjapainohistoriaan keskittyvä museo (*Museum für Druckkunst Leipzig*). ”Leipzig ei ole kaunis kaupunki, mutta se on rehti kaupunki, ja siksi täytyy vieraan sitä kunnioittaa. Siellä on sataviisikymmentä kirjakauppiasta, kolmekymmentä kirjapainoa ja kolmattasataa painokonetta”, kirjoitti Z. Topelius vuonna 1856.

Vuoden 1500 tienoilla Leipzigin kirjamarkkinoilla vaikutti Melchior Lotter vanhempi (1470–1549), Kachelofenin oppilas ja vävy. Hän erikoistui tieteeseen, koulukirjoihin ja varhaishumanistien teoksiin. Lotter tutustui Lutheriin ja painoi 95 teesiä heti tuoreeltaan 1517. Tässä painetussa muodossa Lutherin kiistakirjoituksella tuli olemaan se vaikutus, mikä sillä välittömästi oli.

Lotter perusti haarakonttorin Wittenbergiin 1519, ja sinne tulivat kirjanpainajiksi hänen poikansa Melchior ja Michael. Melchior Lotter nuorempi (1490–1542) johti toimintaa, teki yhteistyötä wittenbergiläisen taiteilija-kirjanpainaja Lucas Cranach vanhemman kanssa ja painoi – muun ohella – Lutherin kirjoituksia. Nuorempi veli Michael Lotter (1499–1556) lähti Wittenbergistä Magdeburgiin ja kohosi kaupungin merkittävimmäksi kirjanpainajaksi. Hänkin painoi Lutheria, Melanchthonia ja muita reformaattorioppineita.

Kuten vanhastaan on tiedetty, kirjapaino ja kirjojen leviäminen oli Lutherin ja reformaation menestyksen salaisuus. Varsinkin reformaation alkuvaiheessa Leipzig oli tärkein Lutherin kirjojen ja kirjoitusten julkaisukeskus. Menestyksen ytimessä oli Lutherin yhteistyö Lotterin dynastian kanssa.

Luther Vanhalla raatihuoneella

Matthias Gretschelin reformaation juhlavuodeksi ilmestyneen ”Luther-matkaoppaan” *Martin Luther - His Life and Places of Work* mukaan Luther kävi Leipzigin ainakin seitsemäntoista kertaa. Useimmiten, esimerkiksi Leipzigin disputaation aikana, hän asui juuri Melchior Lotter vanhemman talossa (Hainstraße 16–18).

Leipzigin tärkeimmät Luther-muistopaikat ovat tuhoutunut Pleißenburgin linna, jossa disputaatio pidettiin ja jossa Luther piti Saksin ensimmäisen protestanttisen saarnan helluntain lauantaina vuonna 1539, Tuomaskirkko, jossa pidettiin disputaatiojumalanpalvelus ja jossa Luther saarnasi helluntain sunnuntaina 1539, yliopiston kirkko Paulinum, jonka Luther elokuussa 1545 vihki ja joka DDR:n aikana purettiin. Ja tietenkin 200 vuotta myöhemmin Leipzigin opiskelleen Goethen *Faustissaan* kuuluisaksi tekemä Auerbachin kellari, jossa Luther tietävästi majoittui

ja viihtyi. ”Mutta täällä elää ahkera, sävyisä kansa, joka juo olutta ja syö sianmakkaraa Auerbachin kuulussa kellarissa...”, kirjoittaa Topelius.

Leipzigin Vanha raatihuone (*Alte Rathaus*) myöhästyi täpärästi Lutherin ajoista. Sen rakennutti pormestari Hieronymus Lotter (mahtoiko hän olla samaa kirjanpainajasukua?) 1500-luvun puolivälissä. Saksalaista renessanssiarkkitehtuuria kauneimmillaan edustavassa rakennuksessa sijaitsee nykyään kaupungin historiallinen museo (*Stadtgeschichtliches Museum Leipzig*).

Reformaation juhlavuoden kunniaksi museo on koonnut näyttelyn, joka esittelee Lutherin ja Leipzigin kaupungin välistä kiinteää suhdetta; etualalle nousevat ennen muuta Leipzigin disputaatio, reformaation suhde kirjapainotaidon ja kirjamarkkinoiden kehitykseen sekä protestanttisen uskon vaiheet Leipzigissa ja koko Saksissa.

Harpunsoittaja ja hirviö

Leipzigin disputaatio tai väittely käytiin 27. 6.–15.7.1519 edellä mainitussa Pleißenburgin linnassa yleisön läsnä ollessa. Uudistuslinjaa edustivat Lutherin kanssa Philipp Melanchthon ja Andreas Karlstadt. Vastapuolella oli Johannes Eck (1486–1543), Ingolstadin yliopiston varakansleri ja kuuluisa väittelijä. Saksin herttua Yrjö istui kuuntelemassa ja, voi hyvin kuvitella, puistelemassa päätään. Aluksi väittelivät Eck ja Karlstadt vapaasta tahdosta ja sen suhteesta Jumalan armoon, sitten Eck ja Luther paavin ja kirkolliskokouksen asemasta. Luther pitäytyi jo aiemmin esittämäänsä *sola scriptura* -periaatteeseen, joka hylkäsi muun ohella paavin auktoriteetin Raamattuun perustumattomana.

Heinäkuun viidentenätoista päivänä Leipzigin yliopiston rehtori Johann Langius Lembergicus piti loppupuheen ja Tuomaskuoro lauloi. Kumpikin osapuoli oli omasta mielestään selviytynyt voittajana, ja se oli enteellistä: rintamalinjat lyötiin lukkoon. Sekä Erfurtin että Pariisin yliopistojen piti julistaa väittelyn lopputulos. Erfurtin yliopisto, Lutherin *alma mater* ja, ainakin osittain, uudenaikainen ja humanistista suuntausta edustava koulu, kieltäytyi tehtävästä. Pariisin yliopisto ei sekään ottanut kantaa väittelyyn sinänsä, mutta tuomitsi Lutherin näkökannan 1521. Disputaatioteksti painettiin heti tuoreeltaan Leipzigin ja käsittääkseni myös Erfurtissa ja Pariisissa. Tieto levisi, eikä latinalaisen tekstin leviämislle ollut kielellisiä esteitä. Latinankielisenä ja arkaluontoisena se tietenkin jäi vain oppineiden luettavaksi.

Vanhan raatihuoneen näyttelyssä on esillä joukko viidensadan vuoden takaisia kirjoja ja kirjasia. On, muun ohella, vuoden 1518 painos *Seitsemästä katumuspsalmista* (*Die sieben Buszpsalm mit deutscher Ausslegung*), Lutherin ensimmäisestä saksankielisestä kirjasta. Kansilehdellä hyvin syöneen saksalaisen renessanssioppineen näköinen Daavid soittaa harppua ja Jumala taivaassa kuuntelee. On *Pienen katekismuksen* vuoden 1543 painos (*Der kleine Catechismus*). Luther julkaisi kirjan alun perin 1529, ja siitä tuli ohuena ja käytännöllisenä yksi reformaation kirjamarkkinoiden suurista menestyksistä.

Johannes Cochläusin 1529 julkaisema *Die sieben Köpffe Martini Luthers* kuvaa kristikunnan hajottajan seitsenpäisenä hirviönä, ja muistuttaa että reformaation alkuvaiheissa kirjalliset rintamalinjat kulkivat myös Leipzigin kaupungin sisällä. Uskonpuhdistus oli, tässä vaiheessa, painomustesotaa.

Vuosina 1518–1519 Leipzigin kirjanpainajat painoivat 113 nimikettä Lutherin kirjoituksia. Kun Yrjö-herttua 1519 kielsi Lutherin tekstien painamisen ja

levittämisen, monet muutkin painajat kuin Lotter siirtyivät tai laajensivat Wittenbergiin. Kyse oli paitsi vakaumuksesta myös elinkeinosta.

Luther ja Saksi

Vuonna 1485 Saksin herttuakuntaa pitkään yhdessä hallinneet veljekset Ernst ja August jakoivat valtakuntansa. Ernstin jälkeläiset (*Ernestiner*) hallitsivat Saksin vaaliruhtinaskuntaa Wittenbergissä, Albertin jälkeläiset (*Albertiner*) Saksin herttuakuntaa Dresdenissä. Leipzig kuului herttuakuntaan.

Leipzigin disputaatiota kuunnellut Yrjö-herttua (Georg der Bärtige) asettui vastustamaan Lutheria, ja julisti edellä mainitun tiukan luterilaiskiellon. Lutherin kirjoja ei siis saanut herttuakunnassa painaa eikä levittää; niin ikään keisarin Lutherista antama vangitsemismääräys oli voimassa.

Kun Yrjö 1539 kuoli, hänen veljestään, luterilaiseksi kääntyneestä Henrikistä (Heinrich der Fromme) tuli hallitsija. Luonnollisesti tämä tiesi reformaation voittoa Leipzigissa ja koko herttuakunnassa. Luostarit lakkautettiin, ja uusi herttua otti niiden maaomaisuuden itselleen. Hänen poikansa Moritz myi suuren osan tästä omaisuudesta Leipzigin kaupungille. Leipzigin yliopisto sai haltuunsa dominikaaniluostarin omaisuuden ja sen historiallisesti ja tieteellisesti merkittävän kirjaston.

Reformaation voitto jäi tällä kertaa lyhytaikaiseksi. Schmalkaldenin sota päätti aikakauden 1540-luvulla.

Leipzigin Vanhan raatihuoneen näyttely avaa monipuolisen, historiallisen näköyhteyden veriseen ja verevään aikakauteen painatteiden, taideteosten (muun

muassa useat Lucas Cranach vanhemman maalaukset) ja muistoesineiden avulla. Esiteltävä traditio on luterilaisuutensa ja saksalaisuutensa kautta osa Suomen kulttuurihistoriaa, mutta silti Saksin historiana meillä käytännössä tuntematonta.

Tekoäly, tekosielu ja tekousko

Amerikkalainen science fiction -kirjailija **Norman Spinrad** julkaisi 1993 romaanin nimeltä *Deus X*. Siinä erään kuolevan papin tajunta ladataan kovalevyille, jota säilytetään Vatikaanissa (jossa muuten on tällöin naispuolinen paavi).

Tarkoituksena on tutkailla sitä, miten sielun käy tällaisessa tilanteessa. Voiko enää puhua sielun olemassaolosta, kun henkilön tajunta on olemassa vain bitteinä. Voiko sielunkin tallettaa elektroniseen muotoon? Miten sielua silloin hoidetaan?

Mielenkiintoisesta kirjasta ei sen enempää, mutta kirjan perusidea herättää kysymyksiä aikamme, jolloin tekoälyä kehitetään puolella ja toisella, ja pidetään itsestäänselvyytenä, että jonakin päivänä kehitetään keinotietoisuus, jota on mahdotonta erottaa ihmisestä, tai itse asiassa se on monin tavoin ylivertainen ihmiseen nähden. Tekoälyköt tulevat olemaan aidompia besserwissereitä kuin nykyiset orgaaniset. Yhdistettynä toiseen uutuuteen, 3D-tulostukseen, voidaan

kuvitella tulevaisuus, jossa tekoälyt monistavat itseään loputtomiin 3D-tulostuksen avulla. Uhka vai mahdollisuus?

Spinradin kirja kutkuttaa ajatuksellaan tekoälynä eksistovasta papista. Millä tavoin sellainen e-prelaatti voisi olla parempi kuin normaalin urpon tavoin geeniä täynnä oleva liperinkantaja?

Jos ajatellaan normaalia seurakuntatyötä, tekoälypapit, tai kutsutaan heitä nyt populaarimmin robottipapeiksi, tulisivat halvemmiksi kuin ihmiset. Ainakin jos päästäisiin sellaiseen vaiheeseen, että kyseessä olisivat jonkun koodaajan työn tulokset eivätkä oikeasti olemassa olleet tajunnat, jotka on vain muunnettu ykkösiksi ja nolliksi. Se nimittäin voisi aiheuttaa hankalia eettisiä kysymyksiä myös palkkauksen suhteen.

Kuka muuten ohjelmoisi papillisen älyn ja sielun? Millaista uskoa robottipapit edustaisivat? Ehkä ei kannattaisi konsultoida ainakaan Migriä, sen verran omituisia käsityksiä uskon olennaisista kysymyksistä siellä tuntuu liikkuvan. Pitäisikö tehtävä ulkoistaa Suomen teologiselle instituutille, sen lyhenne STI kun on niin mukavan lähellä SETI:ä, joka on lyhenteenä Nasan hankkeella, jossa etsitään älyllistä elämää Maan ulkopuolelta?

Robottipapin ehdottoman hyviin puoliin kuuluisi se, että sen kanssa ei pääsisi syntymään minkäänlaisia #metoo-ongelmia. Sehän voidaan ohjelmoida puheiltaan täysin siveäksi, eikä sen ulkoisista piirteistä pystyisi edes arvaamaan onko se mies- vai naispuolinen. Pisimmälle robottien kehittämisessä on tällä haavaa edetty naispuolisten seksirobottien kehittämisessä, jotka (kuulemma!) ovat kaikin puolin hyvin aidon oloisia. Seksistä olisi melko luontevaa siirtyä seuraavaksi uskonnon pariin, mutta pappisroboteista tehtäköön kuitenkin androgyynejä.

Paitsi että robottipapit voisivat tuoda ongelman jossakin päin maailmaa vallitsevaan pappispulaan, ne voisivat Suomessa ratkaista piispanvalintaongelman. Sovittaisiinko, että piispoiksi ei valita enää lainkaan ihmisiä vaan nimitetään pelkästään robotteja? Nyt joku siellä huutelee väliin, mutta hänelle Stimulus sanoo, että ei, piispat eivät ole tällä hetkellä robotteja.

Robottipiispoilla ratkaistaisiin kaksikin ongelmaa. Enää ei tarvitsisi miettiä sitä, miten naisiakin saataisiin piispoiksi, kun kaikki piispat olisivat muunsukupuolisia. Toiseksi ei tarvitsisi huolehtia kirkon yhtenäisyydestä, kun kaikille piispoille voitaisiin ohjelmoida samanlaiset kannat joka kysymykseen.

Kun ensin piispat ja papit saataisiin robottikantaan, voitaisiinkin seuraavaksi siirtyä seurakuntalaisten robotisoimiseen. Uskontunnustus kaikuisi komeasti yhteen ääneen ja täsmälleen samaan tahtiin. Ja kirkot olisivat aina täynnä.

Stimulus

Vartija N:o 4/2017

V. 1888 perustettu riippumaton aikakauslehti

129. vuosikerta

Julkaisija:

Vartija-aikakauslehden kannatusyhdistys r.y. (riippumaton yhdistys)

ISSN 0782-033X

www.vartija-lehti.fi

toimitus@vartija-lehti.fi

Päätoimittajat:

(vastaava)

Matti Myllykoski

Isonnevantie 41 A 9

00320 Helsinki

p. 050-3182453

matti.myllykoski@helsinki.fi

Mikko Ketola

Kirkkohistorian laitos

PL 33, 00014 Helsingin yliopisto

p. (09) 19122055

mikko.ketola@helsinki.fi

Toimitusneuvosto

Suvi Kava, Johanna Korhonen, Taneli Kylätasku, Salla Ranta, Risto Uro.

Vinjettikuvat: Anssi Rauhala